МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

з курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” для студентів
першого курсу усіх спеціальностей

Дніпропетровськ УДХТУ 2006

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

з курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” для студентів
першого курсу усіх спеціальностей

Затверджено на засіданні
кафедри історії та українознавства
Протокол № 7 від 15 червня 2006 р.

Дніпропетровськ УДХТУ 2006

Методичні вказівки з курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” для студентів першого курсу усіх спеціальностей / Упор.: Н. А Городнюк, І. І. Заваруєва, Л. М. Кулакевич, І. М. Лівенко. – Д.: УДХТУ, 2006. – 75 с.

Упорядники:

Н. А. Городнюк, канд. філол. наук, доцент („Основні норми українського правопису”, “Правопис слів іншомовного походження”);

І. М. Лівенко, канд. філол. наук, ст. викладач („Особливості лексичного складу мови”, “Синтаксичні особливості професійного мовлення”);

Л. М. Кулакевич, канд. філол. наук („Правопис префіксів”, „Правопис і відмінювання власних назв людей”, „Особливості використання граматичних категорій”, „Зовнішнє оформлення тексту”);

І. І. Заваруєва („Правопис великої літери”, „Написання складних слів-термінів”, „Вживання скорочень у текстах”).

Відповідальний за випуск *Н. А. Ковальова, канд. іст. наук, доцент*

Навчальне видання

Методичні вказіки з курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” для студентів першого курсу усіх спеціальностей

Укладачі: Городнюк Наталія Андріївна
Заваруєва Інна Іванівна
Кулакевич Людмила Миколаївна
Лівенко Ірина Миколаївна

Редактор Л. М. Тонкошкур
Коректор Л. Я. Гоцуцова

Підписано до друку . Формат 60х84 1/16. Друк офсетний.
Папір друк. № 2. Умов. друк. арк. 0,89. Облік.-вид. арк. 1,0.
Тираж 100 прим. Зам. № . Свідоцтво

УДХТУ, 49005, м. Дніпропетровськ-5, просп. ім. Гагаріна, 8.

Дільниця оперативної поліграфії Інком центру

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ 7
І. ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ МОВИ 7
Однозначні і багатозначні слова 7
Синоніми 8
Омоніми 9
Пароніми 10
2. ОСНОВНІ НОРМИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ 11
Вживання апострофа в українських словах 11
Вживання і правопис м'якого знака 11
Чергування голосних звуків 12
Чергування приголосних звуків 12
Спрощення у групах приголосних 13
Подвоєння приголосних 13
Подовження приголосних 13
3. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ 14
Правопис голосних в іншомовних словах 14
Подвоєння приголосних у словах іншомовного походження 15
Апостроф та м'який знак у словах іншомовного походження 15
4. ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ 16
Правопис українських префіксів 16
Правопис іншомовних префіксів 17
5. НАПИСАННЯ СКЛАДНИХ СЛІВ-ТЕРМІНІВ 17
6. ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ 19
7. ВЖИВАННЯ СКОРОЧЕНЬ У ТЕКСТАХ 21
Абревіатури 22
Складноскорочені слова 22
Змішані (комбіновані) скорочення 22
Умовні графічні скорочення слів 22
8. ПРАВОПИС І ВІДМІНЮВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ЛЮДЕЙ 24
Відмінювання прізвищ 24
Відмінювання і правопис імен 28
Особливості творення та відмінювання форм по батькові 30
Правопис слов'янських прізвищ українською мовою 31
9. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ 35
Категорія роду у назвах осіб 35
Особливості форм родового відмінка однини 35
Вживання форм давального відмінка 36
Вживання кличного відмінка 36
10. СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ 38
Дієприкметникові звороти 39
Дієприслівникові звороти 40
Складні випадки керування у словосполученнях 40
Особливості використання прийменникових словосполучень 41
Пунктуаційні особливості текстів 42
11. ЗОВНІШНЄ ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТІВ 44
Правила набору текстів на комп'ютері 44
Особливості комп'ютерного перекладу та редагування 45
Оформлення списків літератури 46
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ 50
І. ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ МОВИ 50
ІІ. ОСНОВНІ НОРМИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ 55
ІІІ. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ 57
IV.ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ 61
V. НАПИСАННЯ СКЛАДНИХ СЛІВ-ТЕРМІНІВ 63
VI. ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ 65
VII. ВЖИВАННЯ СКОРОЧЕНЬ У ТЕКСТАХ 66
VIII. ПРАВОПИС І ВІДМІНЮВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ЛЮДЕЙ 68
IX. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ 72
X. СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ 74
ДОДАТОК 77

ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Пропонований навчальний посібник призначається для самостійної та аудиторної роботи студентів при вивченні курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” і містить теоретичний матеріал з курсу та практичні завдання, виконання яких закріплює навички професійного мовлення в лексичному, граматичному, орфографічному й стилістичному аспектах, що повністю відповідає програмі курсу української мови за професійним спрямуванням. Подані завдання можуть використовуватись як домашні, аудиторні, самостійні та контрольні роботи, а також для відпрацювання пропущених занять.

Теоретична і практична частини посібника взаємопов'язані, тому практичні завдання слід виконувати тільки після обов'язкового опрацювання теоретичного матеріалу. Кожне завдання супроводжується чітко сформульованою умовою, при потребі подаються зразки виконання вправ, що полегшує самостійну роботу студентів. При укладанні практичних завдань використано сучасні словники, навчальні посібники, спеціальну літературу, досвід редакційної, перекладацької, наукової роботи викладачів кафедри історії та українознавства.

І. ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ МОВИ

Лексика (грец. *lexikos* „словниковий”) – це словниковий склад мови. Розділ науки про мову, який вивчає лексику в усьому її обсязі, називається **лексикологією.**

Усі слова мови становлять її лексику (словниковий склад). Лексикою називають також певну частину словникового складу мови: лексика абстрактна, лексика термінологічна, лексика побутова, лексика емоційна та ін.

Однозначні і багатозначні слова

Слово, що має одне значення, називається **однозначним.** Одне значення мають переважно назви людей за різними ознаками (*українець, киянин, слюсар, лікар, директор, родич, удівець*), назви тварин (*олень, леопард, нутрія, дельфін, окунь, краб*), назви рослин (*сосна, тополя, вишня, смородина, пшениця, буряк, жоржина, ромашки, чистотіл*), назви конкретних предметів (*споруда, шафа, стілець, долото, лопата, пінцет, халат, паркан*), назви місяців і днів (*січень, середа, понеділок, вівторок*), більшість відносних прикметників (*міський, латунний, кленовий, морський, економічний, мельхіоровий, подвійний, дев'ятишаровий*), числівники (*два, три, десять*) тощо.

Слово, що має два і більше значень, називається **багатозначним.** Здатність слова виступати з різними значеннями називається **багатозначністю,** або **полісемією**.

Слово може бути багатозначним тому, що в його назві враховується лише одна якась ознака предмета. А таку саму ознаку можуть мати й інші, відмінні предмети. Наприклад, основне пряме значення слова *стіна* – „вертикальна міцна частина будівлі” (матеріал, з якого вона виготовлена, тут не вказується), тому цим словом ще називають і „прямовисну бічну поверхню чого-небудь”

(стіна урвища), і „мурована огорожу” (стіна замку), і переносно „щільний ряд людей” (людська стіна), і так само переносно „моральну перепону між людьми” (стіна непорозуміння) тощо.

У багатозначному слові одне значення основне, інші – побічні. У слові *голова* основним є значення „частина тіла”, побічними – „розум”, „керівник”, „передні ряди”, „основна річ” тощо. Іноді в слові буває два й більше основних значень. Багатозначність дає змогу за відносно обмеженої кількості слів називати ними практично необмежену кількість предметів та явищ.

Більшість термінів, які використовуються у науковій і професійній діяльності, є однозначними (*банкнот, вексель, інструкція, катет, аорта, меридіан, тонна*), однак деякі з них мають декілька значень. Так, наприклад, термін ***ажур*** означає *мереживо* і *операцію в бухгалтерії*; ***реакція*** – це і *хімічна дія, процес,* і *політичний опір*; ***фракція*** – це і *політичне об'єднання,* і *частини рідини після перегонки;* ***радикал*** – це і *стійка група атомів у молекул,і* і *член радикальної партії*.

Про явище багатозначності слід пам'ятати при перекладі текстів, оскільки в іншій мові багатозначне слово може мати різні відповідники. Так російське слово ***почка*** може бути перекладене на українську як ***брунька*** (*березовая почка – березова брунька*) і як ***нирка*** (*человеческая почка – людська нирка*); ***образование*** – як ***освіта*** (*высшее образование – вища освіта*) і як ***утворення*** (*образование на поверхности стены – утворення на поверхні стіни*).

Синоніми

Синоніми – це слова близькі, але не тотожні за значенням: білет – *екзаменаційний, лотерейний, кредитний*, квиток – *вхідний, проїзний, партійний*; об’єм – *приміщення, тіла, рідини, повітря* (фізична величина, що вимірюється у кубічних одиницях), обсяг – *книги, знань, роботи* (*кількість)*.

Синоніми обов'язково чимось різняться між собою – відтінками значень, емоційним забарвленням, експресивністю, стилістичною віднесеністю, різною активністю в мові, здатністю сполучатися з іншими словами. Наприклад, слова батьківщина і вітчизна тотожні за значенням, проте перше слово на відміну від другого має ще й побічне значення „місце походження”: можна сказати *Південна Америки — батьківщина картоплі*, але не *вітчизна*.

Є невелика кількість так званих **абсолютних синонімів**. Вони цілком ідентичні за значенням і належать здебільшого до стилістично нейтральної лексики (*миш’як – арсен, сурма – стибій, тираж – наклад, бацила – бактерія, відсоток – процент, леткий – ефірний)*. Проте такі синоніми часто різняться не тільки походженням, а й частотою і сферою вживання.

Якщо в мові з’являються два слова з цілком однаковим значенням, то або одне з них поступово виходить із ужитку (з-поміж двох синонімів *літак* і *аероплан* останнє тепер уже не вживається), або вони починають набувати різних відтінків значення (*водій* і *шофер*, *наслідок* і *результат*).

Синоніми об'єднуються в синонімічний ряд, у якому виділяється стрижневе слово – домінанта. Воно є носієм основного значення, спільного для всього синонімічного ряду, стилістично нейтральне, найуживаніше й у

словниках синонімів ставиться першим: *кричати – горлати, лементувати, галасувати, репетувати, верещати, волати*.

Багатозначне слово залежно від його конкретних значень може бути домінантою різних синонімічних рядів: *добрий* (про людину): *чуйний, співчутливий, доброзичливий, щирий, людяний, уважний, приязний, прихильний; добрий* (про спеціаліста): *кваліфікований, досвідчений, умілий, знаючий, компетентний; добрий* (про врожай): *багатий, високий, щедрий, рясний, великий.* Відповідно одне і те ж слово в різних контекстах може замінюватися різними синонімами, про що обов'язково треба пам'ятати при перекладі текстів професійної тематики. Наприклад, до слова *примітивний*, коли йдеться про організми, синонімом виступає слово *одноклітинний*; про культуру – *первісний*, нерозвинений; про смак – *грубий*, невибагливий, невитончений, про світогляд – *обмежений*, про жарт – *дешевий*, про твір – *недосконалий*, недовершений.

Омоніми

Омоніми – це слова, які мають однакове звучання або написання, але зовсім різні значення. Їхні значення нічим не пов'язані між собою: **коса** – 1) „заплетене волосся", 2) „знаряддя для косіння", 3) „вузька смуга суходолу в морі, річці"; **луг** – 1) „угіддя для сінокосу", 2) „хімічна речовина певного складу"; **стигнути** – 1) „достигати", 2) „холонути".

Зовнішньо омонімія подібна до багатозначності, проте за своїм змістом і походженням це різні явища. Так, кожне переносне значення багатозначного слова обов'язково пов'язане з його первинним значенням: **вогнище** – 1) „купа дров, що горить"; 2) „місце, де розкладали вогонь"; 3) „своя оселя, родина" (у давнину близькі люди збиралися навколо вогнища); 4) „центр, зосередження чогось".

Омоніми такої спільності не мають: **бал** – 1) „оцінка", 2) „вечір із танцями"; **стан** – 1) „корпус людини", 2) „становище", **стан** – 1) „стоянка", 2) „машина" (прокатний етап).

У мові омоніми найчастіше з'являються внаслідок запозичень. Є два випадки звукових збігів таких слів:

а) звуковий збіг запозиченого слова з українським: **мул** – „дрібні частинки у водоймах" і назва тварини, запозичена з латинської мови; **клуб** – „маса кулеподібної форми" і назва організації, запозичена з англійської; **як** – прислівник і назва тварини, запозичена з тибетської;

б) звуковий збіг різних запозичених слів: **гриф** – міфічна істота (з грецької), частина струнного музичного інструмента (з німецької) і штемпель на документі (з французької); **метр** – „міра довжини" (з грецької), „віршовий розмір" (з грецької) і „учитель" (з французької); **кран** – „трубка із закривкою" (з голландської) і „механізм для піднімання вантажів" (з німецької).

Чимало омонімів виникло на ґрунті української мови:

- внаслідок словотвору; наприклад, *розчинити* (споріднене з іменником „розчин") і *розчинити* (споріднене з дієсловами „відчинити, зачинити"); *закувати* (від дієслова „кувати" – „бити молотом") і *закувати* (від звуконаслідувального „ку-ку"); *загин* (від загнути) і *загин* (від загинути);

романіст – „той, хто пише романи” і *романіст* – „той, хто займається романською – французькою, італійською, іспанською і т. д. – філологією”;

- внаслідок переходу в іншу частину мови: *лютий* (прикметник) і *лютий* (назва місяця); *учительська* (прикметник) і *учительська* (іменник); *жаль* (іменник) і *жаль* (предикативний прислівник);
- внаслідок історичних фонетичних змін: *безгрішний* – (від гріх) і *безгрішний* (від гроші, звичайно – безгрошовий); *слати* – (шлю) і *слати* (від стелити – випав приголосний **т** у групі приголосних *стл*).

Особливу групу становлять міжмовні омоніми – слова, що в різних мовах (особливо в близьких за походженням) звучать однаково або дуже подібно (відповідно до звукових відповідностей), але мають неоднакове лексичне значення, як, наприклад, українські *неділя* „сьомий день тижня”, *луна* „відбиття звуку” і російські *неделя* „тиждень”, *луна* „місяць”; українське *правий* і сербське прави „прямий”.

Міжмовні омоніми можуть стати причиною непорозумінь і помилок при сприйманні чужомовного тексту та при перекладі.

Пароніми

Пароніми – це слова, дуже подібні за звучанням, нерідко – й за значенням, але не тотожні.

Звукова, а іноді й значеннєва близькість паронімів може призвести до їх сплутування. Наприклад, небагатьма звуками різняться пароніми *адресат* „той, кому надсилається” і *адресант* „той, хто надсилає”; *мимохіть* „нехотячи” і *мимохідь* „проходячи мимо”.

За звуковим складом пароніми бувають:

однокореневі – відрізняються лише суфіксами або префіксами: *земний* „пов’язаний із землею, земною сушею” – земельний „пов’язаний із землекористуванням” – *земляний* „зроблений із землі” – *землистий* „з частками землі”, „за кольором подібний до землі”; *дільниця* „адміністративно-територіальна або виробнича одиниця” – *ділянка* „земельна площа”, „сфера діяльності”; *танк* „бойова машина” – *танкер* „судно”; *зв’язаний* „з’єднаний вузлом”, „скріплений за допомогою мотузка, ланцюга” – пов'язаний „закріплений”, „поєднаний чимось спільним”;

різнокореневі – відрізняються одним-двома звуками: *компанія* „товариство” – *кампанія* „сукупність заходів”; *ступінь* „міра інтенсивності”, „вчене звання” – *степінь* „добуток однакових співмножників”; *промінь* „смужка світла” – *пломінь* „полум’я”; *талан* „доля” – *талант* „обдарування”; *розпещений* „зіпсований надмірною увагою” – *розбещений* „морально зіпсований”.

Явище паронімії вимагає точного знання значення слова і адекватного його вживання. Незначна відмінність між словами призводить до помилок, зокрема до неправильної заміни одного слова іншим. Отже, у сумнівних випадках вибору слова слід звернутися до відповідних тлумачних словників з метою уточнення значення, правопису і вимови потрібного слова.

2. ОСНОВНІ НОРМИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

Вживання апострофа в українських словах

В українській мові роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом **['].**

Апостроф пишеться:

1. Після губних **б, п, в, м, ф,** перед я, ю, є, ї (*м'яз, п'явка, дерев'яний, солов'їний)*.

2. Після літери **к** в імені Лук'ян і похідних від нього (*Лук'янович, Лук'янівна, Лук'яненко, Лук'янівка)*.

3. Після **р** в кінці складу (*бур'ян, міжгір'я, лазур'ю, матір'ю)*.

4. Після префіксів, що закінчуються на будь-який твердий приголосний, перед наступними голосними я, ю, є, ї (*з'їхати, перед'ювілейний, пів'ящика)*.

5. На межі складних слів (*дит'ясла, Мін'юст*).

Апостроф не пишеться:

1. Після **б,п,в,м,ф,** якщо перед ними стоїть будь-який приголосний (крім **р**), що належать до кореня: *мавпячий, свято, духмяний, цвях*. Але: *торф'яний, черв'як*. **Зверніть увагу!** Якщо попередній приголосний належить не до кореня, а до префікса, то апостроф ставимо: *зв'язок* (від *в'язати*).

2. Перед **йо** (*зйомка, підйом*).

3. при пом'якшенні (*ряд, ряска, рясно*).

4. Перед а,о,у,е,і (*зекономити, зорієнтуватися, загітувати*).

Вживання і правопис м'якого знака

В українській мові **м'який знак використовується**:

1. Після **д,т,з,с,ц,л,н** для передачі їх м'якості (*молодь, міць, міль, моль)*.

2. У суфіксах **–цьк-, зьк, -ськ-, -ець** (*криворізький, празький, козацький, кременецький, латиський*).

3. Після **–л-** перед іншими приголосними (*ізмаїльський, кількість, хорольський, вільний, пальці)*.

4. Після м'яких приголосних у середині складу перед о (*льон, сьомий, трьох*).

5. У родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи І відміни й середнього роду на –ння, -це (*матриць, бажань, друкарень, сердець, стаєнь*).

6. У дієслівних формах дійсного та наказового способу (*стань, кинь, робить, косить*).

М'який знак ніколи не пишеться:

1. Після губних і шиплячих приголосних **б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, щ,** а також після **р** (*голуб, суміш, річ, степ, Сибір, буквар, воротар, любов)*.

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ**, а також перед суфіксами **-ство, -ськ-, -цьк-, зьк-** (*менший, тонший, селянство*).

3. Після **ц** в іншомовних словах (*шприц, палац, герц, Суец*).

Чергування голосних звуків

1. Чергування звуків **[о], [е]** з **[і]** має історичну основу і є одним з найпоширеніших чергувань в українській мові. Голосні **[о] [е],** як правило, бувають у відкритому складі, тобто у тому, що закінчується на голосний, а **[і]** – в закритому складі (на приголосний) (*дробу – дріб, збору – збір)*. Такі чергування спостерігаються як при словозміні, так і при словотворенні.

Не відбувається чергування **[о], [е]** з **[і]** в таких випадках:

а) в буквосполученнях -оро-, -оло-, -ере-, -еле- (*мороз, берег, шелест, молот*);

б) в буквосполученнях -ор-, -ер-, -ов- між приголосними (*горб, шерсть, вовк*);

в) в прізвищах та інших власних назвах на -ов, -ев, -єв і словах, утворених від них (*Суворов, Малишев, Волобуєв, ростовський*).

2. В процесі відмінювання, а також при створенні прикметників голосні **о**, **е** можуть випадати чи з'являтися в коренях чи суфіксах (*березень – березня, кисень – кисневий, вітер – вітру*). Аналогічні чергування наявні і в російській мові (*сон – сна, день – дня, рот – рта)*. В деяких словах в українській мові, на відміну від російської, таке чергування не відбувається (*рот – рота, лев – лева)*.

Чергування о, е з нулем звука характерне також і для деяких давно запозичених (*папка – папок, цукор – цукру*), однак у більшості випадків воно не відбувається (*комп'ютер – комп'ютера, текст – тексту, парта – парт*).

3. Чергуваня **о** з **е** після **шиплячих** та **й** склалося історично: *пшоно – пшениця, бойовий – боє[й+е]ць, чотири – четвертий, чернетка -- чорний*.

4. Чергування **о** з **а**, **е** з **и** у дієсловах (причому **а, и** вживаються перед складом з наголошеним а): *допомогти – допомагати, стерти – стирати*.

Чергування приголосних звуків

Під час утворення нових слів та при вживанні форм давального, місцевого, кличного відмінків відбуваються послідовні зміни звуків г,к,х таким чином: **г – ж – з** (*круг – у крузі – кружок*); **к – ч – ц** (*козак – козаче – козацький*); **х – ш – с** (*кожух – у кожусі – кожушок*).

Назване чергування має повну послідовність не для всіх сучасних слів, наприклад: *слух – слушний, колега – колезі*.

Чергування приголосних відбувається і при утворенні особових форм дієслів теперішнього або майбутнього часу, дієприкметників і віддієслівних іменників, наприклад: **г – ж** (*міг – можу*), **к – ч** (*пік – печу*), **с – ш** (*чесати – чешу*), **ст – щ** (*мастити – мащу*), **ск – щ** (*полоскати – полощу*), **д – дж** (*садити – саджу*), **зд – ждж** (*їздити – їжджу*).

Чергування приголосних спостерігається і при утворення прикметників за допомогою суфіксів -ськ-, -ство:

Г, Ж, З + -ськ-, ство = -зьк-, -зтво (*Париж – паризький, убогий – убозтво*);

К, Ч, Ц + -ськ-, ство = -цьк, -цтво (*Галич – галицький, козак – козацтво*);

Х, Ш, С + ськ-, ство = -ськ-, -ство (*волох – волоський, Сиваш -- сиваський*).

У словах іншомовного походження у більшості випадків подібні чергування також відбуваються, однак є і винятки: **ла-маншський, нью-**

йоркський, іракський, нівхський, казахський.

Чергування приголосних відбувається при утворенні **ступенів порівняння прикметників**, при цьому спостерігається така закономірність:

Г, З, Ж→ ЖЧ (*дорогий – дорожчий, близький – ближчий, важкий -- важчий*);

С, СТ→ Щ (*високий – вищий, товстий -- товщий*).

Спрощення у групах приголосних

У процесі словотворення може поєднуватись кілька приголосних звуків, що не завжди буває зручним для вимови, тому один, зрідка два звуки можуть випадати, що відображається на письмі. Це випадіння має назву спрощення і відбувається воно в таких групах приголосних:

стн – сн (вість – вісник);
стл – сл (щастя – щасливий);
здн – зн (проїзд – проїзний);
ждн – жн (тиждень – тижневий);
скн – сн (тиск – тиснути);
слн – сн (мислити – навмисний);
зкн – зн (бризки – бризнути).

ВИНЯТКИ: *кістлявий, хвастливий, випускний, пропускний, шістнадцять, шістдесят, пестливий.*

У словах іншомовного походження спрощення не відбувається (*контрастний, агентство, яхтсмен*).

Подвоєння приголосних

Подвоєння відбувається тоді, коли збігаються два однакових приголосних:

1. На межі префікса і кореня (*віддаль, роззброїти, віддзеркалення*).
2. На межі кореня і суфікса (*годинник, денний, законний, винний, іменник, письменник*).
3. На межі двох основ (*бутиллітій, кротиллактон, вакуумметр*).
4. На межі двох частин складноскорочених слів (*міськком, юннат*).
5. На межі дієслівної основи та постфікса –ся (*розрісся, пасся*).
6. У наголошених суфіксах **–анн-, енн-** зі значенням неможливості дії (*нездола́нний* (взагалі) – *нездо́ланий* (поки що), *нездійсне́нний – нездійснений*).
7. У словах *гаття, бовван, лляний, панна, ссати*.

Не відбувається подвоєння:

1) у дієприкметниках (*даний, варений, смажений, підписаний*);
2) у суфіксах –ан-, -ян-,-ен-, -їн- відносних прикметників (*гречаний, зміїний, кам'яний*).

Подовження приголосних

Приголосні ***д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч,*** подовжуються тільки **між голосними**:

1. Перед **<u>я, ю, є, і</u>** в усіх відмінках іменників середнього роду ІІ відміни, що закінчуються на -я (окрім родового відмінку множини), деяких іменників

чоловічого, жіночого та спільного роду І відміни (*зілля, баддя, сторіччя, знаряддя, життя, рілля, суддя, стаття, Ілля*).

2. Перед **ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду однини, якщо в називному відмінку основа закінчується на один м'який або шиплячий приголосний (*річчю, ніччю, подорожжю, розкішшю, міццю*).

3. Перед **я, ю** у прислівниках типу *навмання, спросоння, зрання, попідвіконню, попідтинню.*

4. Перед **є, ю** у формах теперішнього часу дієслова лити, литися: *ллє, ллю, ллєш, ллють, ллєте.*

Якщо м'який приголосний стоїть після приголосного, то **подовження не відбувається** (*молодістю, Керчю, тертя, щастя***).**

3. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Правопис голосних в іншомовних словах

Іншомовні слова та терміни пишуться за принципами української орфографії – фонетичним, морфологічним, традиційним. Особливу увагу слід звернути на написання голосних **И, І, Ї, Е, Є**.

Літера **И** пишеться:

1. За правилом дев'ятки – після *д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р* (ці літери легко запам'ятати, якщо знати словосполучення „Де Ти З'їСи Цю ЧаШу ЖиРу").

2. Перед наступним приголосним, крім Й (*директор, шифон, тираж, система, Чилі, Алжир).*

3. У географічних назвах та прізвищах, які закінчуються на **-ида, -ика**, та у буквосполученнях **–ки, -ри, -ти-** перед приголосними (*Флорида, Антарктида, Корсика, Китай, Тиціан)*. При написанні іншомовних власних назв треба бути особливо обережним, оскільки серед них є багато винятків (*Сідней, Тіроль, Сінгапур, Сімферополь, Торрічеллі, Міссісіпі, Гельсінкі, Віші*).

В багатьох словах літера **И** пишеться за традицією після приголосних, що не належать до дев'ятки (*бромистий, Єгипет, Вавилон, імбир, кипарис, графин, кинджал, кизил, киргиз, гиря, митра, митрополит, вимпел*).

Літера **І** пишеться:

1. На початку слів (*ідея, індустрія, історія).*
2. Перед голосними та Й (*діалог, радій, авіація)*.
3. У кінці невідмінюваних слів (*таксі, поні, шасі, жалюзі, Сочі, Пуччині*).
4. Після приголосних, що не входять у правило „дев`ятки", а саме: Б, П, В, М, Ф, Г, К, Х, Л, Н (*кінетика, міф, гіпотеза, фізика, хімія*).
5. Після префікса **дез-** (*дезінфекція, дезінформація, дезінтеграція*).

Літера **Ї** пишеться:

1. Після голосних (*мозаїка, наївний, атеїст*). Але на межі частин складного слова, де перша частина закінчується голосним, а також після префікса, що закінчується на голосний, пишемо І (*староірландський, доісторичний, поінформувати, староіспанський*).

2. У кінці власних назв після голосних чи м'яких приголосних (*Гімалаї, де Віньї, Шатійї*)

Літера **Е** пишеться:

1. На початку більшості запозичених слів (*ерозія, етан, енергія, екватор, епос, епітет, Еквадор, елегія, електрон, експорт*).
2. Після приголосних, крім Й *(декан, метал, пінцет*).
3. У звукосполученні ЛЕ (*лекція, пленум, балет, інтелект*).
4. Після голосних А, О, У (*аеробіка, проект, силует, поезія, дуель, Рафаель,* але ***траєкторія***).
5. У кінці невідмінюваних слів (*бізе, кафе, макраме, турне, Гете, Моне, Мане*)

Літера **Є** пишеться:

1. На початку деяких давно запозичених слів, залежно від вимови (*єпископ, єнот, єретик*).

2. Після е, і, й, (*декадієн, гуайєн, кодієн, фойє, гієна, реєстр).*

3. Після апострофа та м`якого знака (*кар`єра, портьєра, Мольєр, інтер'єр, Готьє, досьє, круп'є, ательє)*.

УВАГА!

У словах, запозичених з французької мови, слід розрізняти вживання У і Ю.

При пом`якшенні вживається Ю (*люкс, пюре*), але після шиплячих та Ф пишеться У (*журі, парашут, Жуль Верн, парфуми*).

Подвоєння приголосних у словах іншомовного походження

У загальних назвах іншомовного походження подвоєння не відбувається (*маса, бароко, лібрето, шосе*).

ВИНЯТКИ: *тонна, ванна, панна, манна, нетто, брутто, вілла, булла, аннали, білль, дурра* (злакова рослина), *мірра* (запашна смола), *моттo* (девіз, епіграф), *аннали, мадонна, пенні, мулла.*

Подвоєння зберігається у власних назвах та в похідних від них (Андорра*, андоррський, Руссо, руссоїзм*).

Подвоєння приголосних відбувається також при збігу приголосних префікса і кореня (*ірраціональний, контрреволюція, сюрреалізм, арккосинус, арккотангенс*).

Апостроф та м'який знак у словах іншомовного походження

Апостроф пишеться:

1. Після префіксів, що закінчуються на твердий приголосний, перед Я, Ю, Є (*пан`європейський*).

2. Після приголосних **Б, П, В, М, Ф, Г, К, Х, Ж, Ч, Ш**, Р перед Я, Ю, Є, Ї при роздільній вимові (*комп`ютер, інтерв`ю, Руж`є, бар`єр, Рейк'явік*).

Апостроф не пишеться:

1. Перед ЙО (*серйозний, курйоз*).

2. Якщо Я, Ю, Є, Ї служать для пом`якшення і означають один звук (*бюро, мадяр, дюна, дюшес, пюре, гяур)*.

М`який знак пишеться:

1. При пом`якшенні приголосних **д,т,с,з,ц,л,н** (*ельф, спанієль, цитадель, дельта, таньга*).

2. Після приголосних **д,т,с,з,ц,л,н** перед Я, Ю, Є, Ї та ЙО при м`якій роздільній вимові (*альянс, ательє, батальйон*).

Російське **-ЬО-** в словах іншомовного походження переходить в українське **-ЬЙО-** (рос. бульон – укр. бульйон, рос. павильон – укр. павільйон).

Рекомендована література до теми

1. Словник іншомовних слів / Л. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.

2. Український орфографічний словник / За ред. А.О. Свашенка. – Х.: Прапор, 1999. – 846 с.

3. Український правопис /НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови – К.: Наук. думка, 2000. – С. 98-105.

4. ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

Правопис українських префіксів

1. Префікс **с-** вживається перед глухими приголосними к, п, т, ф, х (КаФе ПТаХ): *сказати, спалахнути, ствердити, сфотографувати, схил*. Перед усіма іншими приголосними вживається префікс **з-:** *збавити, звести, зжитися, зсадити, зціпити, зчепити, зшиток, знов*. Якщо корінь слова розпочинається зі збігу приголосних, то тоді вживається префікс **зі-**: *зірвати, зіскочити, зіпхнути, зітхнути*, *зібгати, зігнути, зідрати, зізнатися, зімкнути, зіпсуватися, зіставити, зіткнення, зіщулитися* тощо. Префікс зі- вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястися* тощо.

2. У префіксах – **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, пред-, роз-, через-** – кінцевий дзвінкий приголосний перед глухими не змінюється: *безкраїй, безкорисливий, відкриття, міжконтинентальний, міжпланетний, надпотужний, обпалити, обтрусити, підтримка, передплата, передчасний, понадплановий, представник, розтягнути, розчин, розхитати, черезплічник*.

3. Слід розрізняти префікси **пре-, при-, прі-.**

Префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки (коли можна сказати *дуже*): *прегарний – дуже гарний, презавзятий – дуже завзятий, прекрасно – дуже добре.*

Префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах (*прибігти, прибувати, прикрутити, приборкати, пришвидшити; прибуття, притулок, прибраний, привабливо)*.

Крім того, префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *прибережний, прикордонний.*

Префікс **прі-** вживається тільки в словах *прізвисько, прізвище, прірва.*

В словах іншомовного походження пре-, при-, прі- є частиною кореня, тому їх написання треба тільки запам'ятовувати: *президент, препарат, прима, пріфікс*.

УВАГА!

Слід розрізняти український префікс **пере-** та іншомовну частку **пери-.**

Префікс **пере-** вживається в словах для передачі значення подолання (*переїхати, перескочити, перепливти*), повторності дії (*переписати, перешити, переставити*), надмірності дії (*переварити, пересолити, перепити*).

Правопис іншомовних префіксів

Правопис слів іншомовного походження з часткою **пери-** треба тільки запам'ятовувати (*перископ, периметр, перифраз, периферія, перитоніт*).

Слід пам'ятати, що в іншомовних префіксах (іноді їх називають частками) **анти-, деци-** завжди пишеться літера –и незалежно від наступної голосної чи приголосної (*антиісторичний, антиоксидант, децидуїт, дециампер*). Префікс **квазі-** завжди зберігає кінцеву –і: *квазіоптика, квазівипромінювання*.

Треба розрізняти значення іншомовних префіксів **де- (дез-), дис-, ди-.**

Префікси **де-(дез-)** вживаються для передачі значення знищення, усунення дії чи наслідку дії, скасування дії: *деіонізація, декомпенсація, дециклізація, деградація*.

Префікс **дис-** виражає значення порушення, розладу: *дисгармонія, дискомфорт, дисфункція, дисваліфікація*.

Префікс **ди-** зі значенням двічі вживається перед наступним приголосним: *диполярний, дипропілртуть, диморфний*, але перед наступними голосними вживається префікс **ді-**: *діоксан, діоксид, діамол, діацетилен*.

Рекомендована література до теми

1. Безпояско О. Іншомовні префікси в українській мові // Українська мова та література в школі. – 1979. – № 7. – С. 28-32.

2. Український орфографічний словник /О. М. Улищенко, Н. С. Хрущова / За ред.А.О. Свашенко. – Х.: Прапор, 1999. – 846 с.

3. Український правопис /НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови. – К.: Наук. думка, 2000. – С.23-24.

5. НАПИСАННЯ СКЛАДНИХ СЛІВ-ТЕРМІНІВ

У давнину всі слова писали в один ряд, іноді не завжди вичленовуючи речення. Роздільно їх почали писати лише у XVIII столітті. У сучасній українській мові слова прийнято писати разом, окремо або через дефіс. Окремо пишуться всі самостійні та службові слова. Однак слід розрізняти слова і схожі словосполучення (*напам'ять і на пам'ять, проте і про те*).

Через дефіс пишуться:

1. Складні іменники, що означають одне поняття і складаються з двох і

більше самостійно вживаних іменників (незалежно від того, чи в даному слові відмінюються всі іменники, чи тільки останній), а також похідні від них слова: *вакуум-фільтр, дельта-імпульс, дизель-мотор, генерал-майор-інженер, прем'єр-міністр, лікар-еколог, прем'єр-міністр*.

2. Складні одиниці виміру: *мегават-година, тонно-кілометр, людино-день.*

3. Складні прикметники, утворені від двох і більше слів, що перебувають у сурядному зв'язку (між ними можна умовно поставити сполучник і): *квадратно-гніздовий, науково-технічний, азотно-фосфорно-калійний, білково-вітамінно-мінеральний, фізико-математичний, фінансово-економічний.*

4. Складні іменники і прикметники, утворені поєднанням двох іменників чи прикметників з протилежним значенням: *купівля-продаж, окислювально-відновний, опукло-ввігнутий, постачальницько-збутовий.*

5. Складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, що означають якість з додатковим відтінком, відтінки кольорів: *кисло-солодкий, гіркувато-солоний, лимонно-жовтий, синювато-блакитний, сніжно-білий* (але білосніжний).

6. Слова, першою складовою частиною яких є іншомовні елементи ***віце-, екс-, обер-, унтер-, лейб-, штаб-****: віце-президент, екс-чемпіон, штаб-квартира*.

7. Складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами *(20-річний, 9-поверховий),* порядкові числівники, написані цифрами й літерами *(7-й, 11-го, 30-тисячний),* абревіатури з належними до них цифрами *(М-24, ТУ-154).*

8. Слова, перша частина яких **військово-, воєнно**-: *військово-спортивний, воєнно-стратегічний*, **але:** *військовополонений, військовозобов'язаний*.

9. Перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *радіо- і телепрограми, процентно- і безпроцентновиграшний.*

10. Географічні назви з частинами **західно-, східно-, південно-, північно-** та назви проміжних сторін світу: *південно-східний вітер, Південно-Африканська Республіка, норд-вест*, **але:** частини **Ново-, Старо-, Верхньо-, Нижньо-, Мало-, Велико-** у географічних назвах пишуться разом: *Новомосковськ, Верхньодніпровськ, Маломихайлівка.*

Разом пишуться:

1. Складноскорочені слова всіх типів і похідні від них: *автотранспорт, автотранспортний, профспілка, профспілковий, медінститут, медінститутський.*

2. Складні іменники, утворені від двох іменникових основ за допомогою сполучної літери, а також співвідносні з ними прикметники: *атомохід, змієподібний, волевиявлення, самовчитель, вищезгаданий, шлакоблок, Кіровоград, кіровоградський.*

3. Складні іменники, утворені з трьох і більше компонентів, один з яких стосується решти складових частин: *водогазонепроникний, електросвітловодолікарня, звукосвітлометричний, нафтогазоподібний,*

термогідродинаміка..

4. Складні прикметники, утворені від підрядних словосполучень (від одного слова до іншого можна поставити питання): *сільськогосподарський (від сільське господарство), болезаспокійливий, вогнетривкий, машинобудівний, правобережний.*

5. Складні прикметники, що вживаються як терміни і утворюються з двох чи трьох основ: *теплоізоляційний, індоєвропейський, спинномозковий.*

6. Складні іменники й прикметники, першою частиною яких є кількісний числівник, що не позначається цифрою: *двоскладовий, п'ятирічка, семиразовий, сімсотп'ятдесятиріччя, стоклітковий.*

7. Складні кількісні числівники: *п'ятнадцять, триста* (складені кількісні числівники пишуться окремо: тисяча дев'ятсот сімдесят сім).

8. Складні порядкові числівники і подібні до них прикметники; останнім компонентом яких є *-сотий, -тисячний, -мільйонний* тощо: *дев'ятисотий шістдесятип'ятимільйонний, багатотисячний.*

9. Складні слова *з напів-, пів-, полу-, спів-: напіввідчинений, напівріджий, полудень, співдружність.* Але у власних назвах частина *пів-* пишеться через дефіс: *пів-України, пів-Києва, пів-Європи.*

10. Префіксальні слова, в тому числі з іншомовними префіксами *а-, анти-, архі-, інфра- , контр-, ультра-, авіа-, авто-, аеро-, біо-, вело-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, ізо-, квазі-, космо-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, мульти-, нео-, палео-, радіо-, соціо-, стерео-, теле-, фоно-, термо-,* тощо та із спорідненими з ними елементами *пан-, пост-, квазі-, псевдо-* та ін: *анормальний, інфрачервоний, панамериканський, квазіоптика.*

УВАГА! Якщо перша частина складного прикметника – прислівник, то він може писатися разом або окремо, в залежності від його самостійності: *давновідомий і давно відомий.*

Порівняймо:

Всесвітньо-історичний	всесвітньо	відомий
Соціально-політичний	соціально	активний
Соціально-економічний	соціально	небезпечний
Суспільно-побутовий	суспільно	корисний

6. ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ

Складність написання великої і малої літер полягає в труднощах розмежування власних і загальних назв. Велика літера дозволяє виділити на письмі певне явище чи особу серед ряду однакових. Для професійного і ділового мовлення цей факт є важливим.

1. З великої літери пишуть всі слова (крім загальних назв типу письменник, князь, село, область, море, планета, сузір'я і подібні):

а) в іменах, прізвищах, прізвиськах, псевдонімах: *письменник Іван Семенович Нечуй-Левицький, Леся Українка, князь Ярослав Мудрий*;

б) у власних астрономічних, географічних назвах, назвах держав,

республік, населених пунктів, споруд, урочищ тощо: *Чумацький Шлях, галактика Велика Магелланова Хмара, планета Земля, Європа, Волино-Подільська височина, Карпатські гори, мис Доброї Надії, ріка Дніпро; Київська Русь, Сполучені Штати Америки, Республіка Острови Зеленого Мису, Кримська Автономна Республіка; місто Біла Церква, Голосіївський парк, вулиця Ярославів Вал, набережна Лейтенанта Шмідта;*

в) у назвах найвищих вітчизняних і міжнародних організацій груп або союзів держав (крім родових позначень) та найвищих державних посад: *Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Організація Об'єднаних Націй, Голова Верховної Ради України, Президент України; Балканські країни, Союз держав Центральної Африки, Скандинавські країни;*

д) у назвах найважливіших релігійних понять: *Бог, Святий Дух, Син Божий, Матір Божа, Біблія, Коран.*

2. **З великої літери пишеться тільки перше слово:**

а) у назвах міністерств, відомств, закладів, організацій, установ: *Міністерство освіти та науки України, Український державний хіміко-технологічний університет, Дніпропетровська середня школа № 23, Центральний парк культури та відпочинку, Дніпропетровський історичний музей ім. Д. І. Яворницького;*

б) у назвах державних, партійних, громадських, профспілкових установ та організацій як України, так і інших держав: *Збройні сили України, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Асоціація товариств української мови імені Тараса Шевченка, Народний рух України, Демократична партія України, Гельсінська спілка, Федерація незалежних профспілок України;*

в) у назвах міжнародних галузевих організацій: *Міжнародний валютний фонд, Міжнародний олімпійський комітет;*

г) у назвах історичних подій, епох, державних і міжнародних свят: *Семирічна війна, Паризька комуна; День знань, Міжнародний жіночий день, Свято української мови, День хіміка, Новий рік, але Велика Вітчизняна війна;*

д) мовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах: *Автор і Видавництво, Замовник і Виконавець, Продавець і Покупець, Орендодавець і Орендатор*;

е) слово Закон з великої літери пишеться тоді, коли йдеться про конкретний документ, в усіх інших випадках з малої: *Закон України „Про працю";*

є) у офіційних документах і листах слова, вжиті у шанобливому чи піднесеному значенні: *звертаються до Вас, висловлюємо Вам, Високі Договірні сторони.*

3. Назви підприємств, фірм, організацій умовного характеру беруться в лапки і перше слово в них пишеться з великої літери: *французький автомобільний концерн „Пежо", концерн „Стирол", фірма „Мрія-мода".*

4. З малої літери пишуть:

а) назви частин, відділів, відділень, секторів, підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада (інституту* тощо): *сесія Дніпропетровської міськради,*

кафедра аналітичної хімії, рада механічного факультету, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури;

б) назви посад, звань, учених ступенів тощо: *голова, декан, директор, міністр, академік, заслужений діяч мистецтв, кандидат наук, генеральний директор*;

в) назви титулів, рангів, чинів: *барон, граф, принц, шах;*

г) традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються: *конгрес, парламент, національні збори, сейм, сенат, стортинг*;

д) Назви сортів вин (які не сприймаються як індивідуальні), порід тварин, сортів рослин, овочів, фруктів (якщо не вживаються у спеціальній літературі): *слива ренклод; бордо, мускат, портвейн, шампанське; болонка, сенбернар*.

Рекомендована література до теми

1. Український орфографічний словник /О. М. Улищенко, Н. С. Хрущова / За ред.А.О. Свашенко. – Х.: Прапор, 1999. – 846 с.

3. Український правопис /НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови. – К.: Наук. думка, 2000. – С.45-57

7. ВЖИВАННЯ СКОРОЧЕНЬ У ТЕКСТАХ

Дотримуючись вимог лаконічного, максимально стислого письма, під час укладання ділових паперів на позначення понять чи значень широко використовують загальноприйняту систему стандартних скорочень. Крім економії місця, пов'язаної з обмеженістю площі документа (укладачі часто намагаються розмістити інформацію на одній сторінці), вживання скорочень є виправданим, тому що:

1) зменшується час на складання документа;

2) не подається надлишкова інформація (та сама кількість інформації передається в скороченому слові меншою кількістю знаків, ніж у співвідносному словосполученні);

3) це допомагає уникнути повторення назв, що складаються з кількох слів (наприклад, повна назва організації, підприємства, установи, наводиться лише один раз в адресі, штампі тощо, далі в тексті вона змінюється на скорочену).

При використанні скорочень у документах треба керуватись правилами скорочення й написання скорочених слів і словосполучень та ДСТУ 3582-97 „Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові в бібліографічному описі", затвердженими й уведеними в дію наказом Держстандарту України 04. 07. 97 № 391.

Серед скорочень виділяють абревіатури, складноскорочені слова, змішані (комбіновані) скорочення, графічні скорочення.

Абревіатури

Абревіатури утворюються з початкових літер кожного слова словосполучення. Вони бувають:

- звукові (кожен ініціал у них читається як окремий звук): *вуз, ЦУМ, ДУМ;* такі абревіатури, як і окремі слова, змінюються за відмінками*: у вузі, до ЦУМу, з ДУМу;*

- буквені (у них ініціали читаються як букви алфавіту): *ДНУ, МВС, АТС, СТО;* вони є невідмінюваними.

Усі абревіатури пишуться великими літерами, за винятком кількох, що перетворилися в загальні назви: загс, вуз, неп.

Граматичні закінчення до звукових абревіатур приєднуються безпосередньо без будь-якого знака (апострофа, дефіса, коми).

Складноскорочені слова

Складноскорочені слова утворюються з усічених основ слів і бувають:

- частково скорочені – формуються з однієї чи кількох усічених основ і повного слова: *медінститут, педрада, Донвугілля, Укртелеком*;

- складові скорочення – в одному слові сполучаються початкові частини усіх слів словосполучення: *міськком, виконком, юннат, головбух, завмаг;*

- телескопічні скорочення – утворюються з початкової частини першого слова словосполучення та кінцевої другого: *рація (із ра-діостан-ція), біоніка (із біо-логія та електрон-іка), військкомат (військ-овий ком-ісарі-ат*).

Складноскорочені слова пишуться з великої літери, якщо вживаються на позначення конкретних одиничних установ, і з малої, коли виступають родовими назвами: *Кабміну країни, Мінтранс України, облпрофрада*.

Скорочення на позначення осіб за посадою пишуться разом: *заввідділу, старпом, завгар, завкафедри*.

Змішані (комбіновані) скорочення

Змішані (комбіновані) скорочення – складаються із абревіатур та усічених основ слів і пишуться за традицією: *КрАЗ, КамАЗ, ДонДУ, ХарБТ, НДІторгмаш, райвно, міськвно.*

Умовні графічні скорочення слів

Графічні скорочення – це скорочення слів тільки на письмі. Їх слід відрізняти від абревіатур. Так, вони відзначаються специфічним оформленням, позначаються здебільшого малими буквами *(і т. д., та ін.),* утворюються шляхом усічення частин слова, без якої слово не перестане бути зрозумілим, або за традицією. Може зберігатись написання великої і малої літер, дефіс, скорочення в межах одного документа повинні бути уніфікованими.

Існує декілька типів графічних скорочень слів:

1. Крапкові – скорочуються лише на приголосну, пишуться з крапками на місці скорочень: *ін., див., напр., акад., канд. техн. н.*

Скорочення на голосну можливе, коли вона початкова (*о., в. о., з. а., з. е. н., к. е. н.).* Не можна скорочувати слова на м’який знак *(селянський – сел., селян.,*

селянськ.). При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого: *стін. календар, ден. норма*.

2. Дефісні – скорочується середина слова, а його початок і кінець записують через дефіс: *р-н, ін-т, ун-т, б-ка, вид-во.*

3. Скіснолінійні (дробові) – скорочуються окремі словосполучення, крапки не ставлять: *а/с, ж/м, б/у* (що був у вжитку), *в/о* (виробниче об'єднання), *з/в* (заочне відділення), *о/с* (особовий склад), *п/р* (поточний рахунок).

4. Нульові (курсивні) – це умовні позначення одиниць і величин виміру, валют тощо; вживаються лише після цифрових (числових) виразів; крапки не ставляться: *12 т, 59 кг, 250 г, 50 м, 25 мм, 5 л, 8 га.* Скорочення на позначення часових проміжків можуть писатися як із крапками, так і без них: *1год. 15 хв. 10 сек., 8 год. 10 хв. 25 сек.* (в поясненнях до формул чи у спеціальній літературі слово секунда скорочується тільки на перший приголосний: с).

5. Комбіновані – утворюються поєднанням кількох типів графічних скорочень, наприклад, крапкових з дефісними *(пів.-зах., під.-сх.),* скіснолінійних з крапковими *(п/полк. (підполковник), тел./факс (телефон-факс), П.І.П./б* (прізвище, ім'я, по батькові) тощо. Графічні скорочення, як правило, не подвоюються, виняток становлять*: рр. (роки), пп. (пункти), тт. (томи), сс. (сторінки).*

Найбільш вживаними графічними скороченнями у текстах є:

- назви посад, вчених ступенів, звань: *дек., доц., проф., акад.;*
- поштові скорочення: *обл., р-н, м., с., ж/м, вул., буд., кв.;*
- умовні позначення одиниць і величин виміру: *см, мм, км, кг, т, л;*
- традиційні текстові скорочення: *і т. д., т ін., гл. (глава), див. (дивись), дод. (додаток), мал. (малюнок), у т. ч. (у тому числі), ч. (частина);*
- назви документів: *накл. №, квит. №;*
- офіційні форми звертань: *тов., п.;*
- скорочені назви міст для опису літературних джерел: *Д. – Дніпропетровськ, К. – Київ, Л. – Львів, О. – Одеса, М. – Москва, СПб. – Санкт-Петербург, Т. – Тернопіль, Х. – Харків.*

Слід пам'ятати, що загальноприйняті графічні скорочення вживаються лише при найменуваннях, яких стосуються: *інж. Іванов С. П., акад. Захаров Є. П., вул. Титова (але: „На зборах виступив головний інженер заводу", „Ця вулиця найдавніша").* Надмірне використання скорочень в одному тексті не покращує його, а навпаки спотворює, наприклад: *НП сталася на ПУ пів.-схід. міської РМС через порушення ПТБ інж. п. Забродою В. С.*

Не можна скорочувати:

а) імена та імена по батькові (крім ініціалів); скорочення допускається лише при наявності у тексті однакових прізвищ: *Гр. Тютюнник; Г. Тютюнник;*

б) псевдоніми: *не П. Мирний, а Панас Мирний, не Л. Українка, а Леся Українка;*

в) подвійні прізвища: *не Р.-Корсаков, а Римський-Корсаков, К.-Карий, а Карпенко-Карий.*

г) назви процесів і видів робіт: *не анал., а аналіз, не побуд., а побудова.*

Скорочення типу *P.S. (після сказаного)* та *N.B.* (запам'ятай, зверни увагу) у

текстах офіційних документів не вживають.

8. ПРАВОПИС І ВІДМІНЮВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ЛЮДЕЙ

Відмінювання прізвищ

Невід'ємною частиною наукового та ділового стилів є вживання власних назв людей, зокрема в адресах, в посиланнях, у списках літератури, при звертаннях в усному мовленні, тому слід знати деякі особливості їх правопису та відмінювання. Українські прізвища вимовляються і передаються на письмі за правилами вимови та за загальними нормами українського правопису. При відмінюванні прізвищ важливо пам'ятати такі моменти:

1. За типом відмінювання усі прізвища умовно можна поділити на дві групи: іменникові та прикметникові.

2. Прізвища іменникового типу відмінюються за зразком іменників відповідної відміни і групи (І, ІІ, ІІІ, ІУ відміни; тверда, м'яка, мішана групи). До цієї групи належать прізвища, що походять від імен та загальних назв без зміни їх форми (Комашка, Галушка, Кочерга, Вітер, Лях, Журавель, Куліш), а також прізвища, утворені за допомогою суфіксів *–ак, (-як), -ань, -ар, -ач, -евич, -ейко, -ець, -ик, -ич, -ник, чук, -ун, -унь, -чак, -еня, -єня* та ін. (Савченко, Коваленко, Масич, Ситар, Щербак, Лизун, Скрипник, Романюк, Вовчук, Зубеня, Сергієня) і прізвища, утворені складанням основ різних частин мови (Рябошапка, Заплюйсвічка, Лизогуб, Підкуймуха, Тягнирядно, Держибаба, Живодер, Стрижикурка).

3. Усі прізвища іменникового типу (незалежно від способу творення), які закінчуються на *–а (-я)* у чоловічому і жіночому роді, відмінюються як іменники І відміни, при цьому жіночі і чоловічі прізвища мають однакові відмінкові закінчення. У прізвищах цього типу в давальному та місцевому відмінках однини приголосні г, к, х, чергуються із з, ц, с.

Тверда група

Н. Теліга	Морока	Сосюра	Голота
Р. Теліги	Мороки	Сосюри	Голоти
Д. Телізі	Мороці	Сосюрі	Голоті
З. Телігу	Мороку	Сосюру	Голоту
О. Телігою	Морокою	Сосюрою	Голотою
М. При Телізі	Мороці	Сосюрі	Голоті
К. Теліга (Теліго)	Морока (Мороко)	Голота (Голото)	

М'яка група		*Мішана група*	
Н. Головня	Куція	Саранча	Гуща
Р. Головні	Куції	Саранчі	Гущі
Д. Головні	Куції	Саранчі	Гущі
З. Головню	Куцію	Саранчу	Гущу
О. Головнею	Куцією	Саранчею	Гущею
М. при Головні	Куції	Саранчі	Гущі

К. Головня (Головне) Саранча (Саранче) Гуща (Гуще)

4. Прізвища іменникового типу, що закінчуються на твердий чи м'який приголосний, на –й та на –о (з попереднім приголосним), відмінюються як іменники відповідної групи другої відміни (Масич, Коваленко, Пушкар, Орел та ін.):

Тверда група

Н.	Васейко	Дворник
Р.	Васейка	Дворника
Д.	Васейку	Дворнику
	Васейкові	Дворникові
З.	Васейка	Дворника
О.	Васейком	Дворником
М.	При Васейкові	Дворникові
	при Васейку	Дворнику
К.	Васейко (Васейку)	Дворник (Дворнику)

М'яка група

Н.	Калмацуй	Крекотень
Р.	Калмацуя	Крекотня
Д.	Калмацую	Крекотню
	Калмацуєві	Крекотневі
З.	Калмацуя	Крекотня
О.	Калмацуєм	Крекотнем
М.	при Калмацуєві	Крекотневі
	при Калмацую	Крекотню
К.	Калмацуй (Калмацую)	Крекотень (Крекотню)

Мішана група

Н.	Дорош	Морж	Головач
Р.	Дороша	Моржа	Головача
Д.	Дорошу	Моржу	Головачу
	Дорошеві	Моржеві	Головачеві
З.	Дороша	Моржа	Головача
О.	Дорошем	Моржем	Головачем
М.	при Дорошеві	Моржеві	Головачеві
	при Дорошу	Моржу	Головачу
К.	Дорош (Дороше)	Морж	Головач (Головачу)

5. Прізвища із суф. *-яр* та частина на *–ар* належать до м'якої групи (Дігтяр, Золяр, Бондар, Крамар, Пушкар, Свічкар, Кобзар), але Гайдар, Гончар відмінюються за типом твердої групи (Гайдар – Гадара – Гайдарові).

Увага! У жіночому роді прізвища іменникового типу на приголосний та на *–о* не відмінюються:

Н.	Носенко Євген	але	Носенко Марина
Р.	Носенка Євгена		Носенко Марини
Д.	Носенку Євгенові		Носенко Марині
	Носенкові Євгену		
З.	Носенка Євгена		Носенко Марину

О. Носенком Євгеном Носенко Мариною

М. При Носенкові Євгенові Носенко Марині

Носенку Євгенові

К. Носенко (Носенку) Євгене Носенко Марина

6. При відмінювання іменникових прізвищ типу іменників ІІ відміни відбувається чергування:

А) голосні о,е, чергуються в закритому складі з і (*Біловіл – Біловола, Корінь – Кореня, Сивокінь – Сивоконя)*;

Б) голосні о, е чергуються з нульовим звуком, тобто випадають (*Канівець – Канівця, Вітер – Вітра, Борисовець – Борисовця, Боровець – Боровця*).

7. На відміну від однозвучних загальних назв, що мають у родовому відмінку однини закінчення *–у(-ю),* прізвища в цьому відмінку закінчуються на *–а(-я): Вітер – Вітра, Борщ – Борща, Мороз – Мороза, Холод – Холода*.

8. Прізвища прикметникового походження мають закінчення прикметників чоловічого чи жіночого роду відповідної групи – твердої чи м'якої (у чоловічих прізвищах *-ий(ій),* у жіночих *–а(-я).*

Значна кількість прізвищ цієї групи мають суфікси –ськ-, -зьк-, -цьк- (*Білецький, Вишневецький, Збанацький, Корецький, Білоцерківський, Полховський*).

Тверда група

Чоловічі

Н. Шовковий	Хоржевський	Дубицький
Р. Шовкового	Хоржевського	Дубицького
Д. Шовковому	Хоржевському	Дубицькому
З. Шовкового	Хоржевського	Дубицького
О.Шовковим	Хоржевським	Дубицьким
М. при Шовковому	Хоржевському	Дубицькому
К. Шовковий	Хоржевський	Дубицький

Жіночі

Н. Шовкова	Хоржевська	Дубицька
Р. Шовкової	Хоржевської	Дубицької
Д. Шовковій	Хоржевській	Дубицькій
З. Шовкову	Хоржевську	Дубицьку
О.Шовковою	Хоржевською	Дубицькою
М. при Шовковій	Хоржевській	Дубицькій
К. Шовкова	Хоржевська	Дубицька

М'яка група

Чоловічі

Н. Задорожній	Нижній
Р. Задорожнього	Нижнього
Д. Задорожньому	Нижньому
З.Задорожнього	Нижнього
О. Задорожнім	Нижнім
М. при Задорожньому	Нижньому
К. Задорожній	Нижній

Жіночі

Н. Задорожня Нижня
Р.Задорожньої Нижньої
Д. Задорожній Нижній
З. Задорожню Нижню
О. Задорожньою Нижньою
М. при Задорожній Нижній
К. Задорожня Нижня

9. Прізвища прикметникового типу з суфіксами *–ов, ев, -єв, -ів, -їв, -ин, -ін, -їн* відмінюються за такими зразками:

Чоловічі

Н. Матвєєв	Щербаков	Яшин
Р. Матвєєва	Щербакова	Яшина
Д. Матвєєву	Щербакову	Яшину
Зн. Матвєєва	Щербакова	Яшина
Ор. Матвєєвим	Щербаковим	Яшиним
М. при Матвєєву	Щербакову	Яшину
К. Матвєєв	Щербаков	Яшин

Жіночі

Н. Матвєєва	Щербакова	Яшина
Р. Матвєєвої	Щербакової	Яшиної
Д. Матвєєвій	Щербаковій	Яшиній
З. Матвєєву	Щербакову	Яшину
О. Матвєєвою	Щербаковою	Яшиною
М при Матвєєвій	Щербаковій	Яшиній
К. Матвєєва	Щербакові	Яшина

10. У називному відмінку множини прізвища прикметникового типу мають закінчення *–і* (Дунаєвські, Гайові), а з суфіксом *–ов, ев, -єв, -ів, -їв, -ин, -ін, -їн –* закінчення *– и* (Воронови, Ковальови, Гришини).

11. Складені чоловічі та жіночі прізвища, що становлять поєднання двох самостійних прізвищ (Василенко-Полонський, Бестужев-Рюмін, Таволга-Мокрицький), відмінюються за правилами відмінювання кожної складової частини:

Н. Шевченко-Грушівський Василь
Р. Шевченка-Грушівського Василя
Д. Шевченку-Грушівському Василеві
Шевченкові-Грушівському Василю
З. Шевченка-Грушівського Василя
О. Шевченком-Грушівським Василем
М. при Шевченкові-Грушівському Василеві
При Шевченку-Грушівському Василеві
К. Шевченко (-у)-Грушівський Василю
Н. Шевченко-Грушівська Катерина
Р. Шевченко-Грушівської Катерини
Д. Шевченко-Грушівській Катерині

З. Шевченко-Грушівську Катерину
О. Шевченко-Грушівською Катериною
М. при Шевченко-Грушівській Катерині
К. Шевченко-Грушівська Катерино

При відмінюванні прізвищ такого типу треба бути особливо обережним, оскільки якщо перша частина складеного прізвища є короткою і сприймається не як самостійне прізвище, а як прикладка до другого компонента (Смаль-Стоцький, Сен-Мартен, Овсяннико-Куликовський, Драй-Хмара), відмінюється лише друга частина (Яр-Кравченко – Яр-Кравченка, Дольд-Михайлик – Дольд-Михайлика).

12. Окрему групу складають прізвища іншомовного походження, що закінчуються на будь-який голосний та наголошену -а і не відмінюються ні в чоловічому, ні в жіночому роді (Гюго, Дідро, Маларме, Гейне, Дюмá, Дегá), прізвища російського та тюркського походження, що закінчуються на *–аго, -ово, -их, -и, -швілі, -дзе* та ін. (Живаго, Дурново, Бєлих, Савіних, Огли, Хочкаржи Беглашвілі, Думбадзе, Аміреджебі). Однак іншомовні прізвища, що закінчуються на приголосний, у чоловічому роді відмінюються як і українські прізвища ІІ відміни відповідної групи (Фройд – Фройда; Люссак – за Люссаком; Ньютон – Ньютона – Ньютоном; Бюффон – Бюффона – Бюффонові).

Прізвище – спадкове найменування, що переходить з покоління в покоління, є вирішальним при встановлення родинних зв’язків. Грамотне, з дотриманням літературних норм реєстрування прізвищ має і соціальне, і культурно-естетичне значення.

Відмінювання і правопис імен

Чоловічі та жіночі імена відмінюються як звичайні іменники відповідної відміни та групи (найчастіше І і ІІ відміни).

Чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **–а, -я**, належать до іменників І відміни і відмінюються як звичайні іменники відповідної групи:

	Тверда група		*М’яка група*	
Н.	Микола	Сава	Ілля	Ієремія
Р.	Миколи	Сави	Іллі	Ієремії
Д.	Миколі	Саві	Іллі	Ієремії
З.	Миколу	Саву	Іллю	Ієремію
О.	Миколою	Савою	Іллею	Ієремією
М. при	Миколі	Саві	Іллі	Ієремії
Кл.	Миколо	Саво	Ілле (-є)	Ієреміє

Чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-о, -й**, на твердий чи м’який приголосний, належать до іменників ІІ відміни і відмінюються за такими зразками:

	Тверда група		
Н.	Михайло	Володимир	Олег
Р.	Михайла	Володимира	Олега
Д.	Михайлу	Володимиру	Олегу
	Михайлові	Володимирові	Олегові

З.	Михайла	Володимира	Олега
О.	Михайлом	Володимиром	Олегом
М. при	Михайлові	Володимирові	Олегові
Кл.	Михайле	Володимире	Олеже (і Олегу)

	М'яка група		*Мішана група*	
Н.	Андрій	Ігор	Тиміш	Лукаш
Р.	Андрія	Ігоря	Тимоша	Лукаша
Д.	Андрію	Ігорю	Тимошу	Лукашу
	Андрієві	Ігореві	Тимошеві	Лукашеві
З.	Андрія	Ігоря	Тимоша	Лукаша
О.	Андрієм	Ігорем	Тимошем	Лукаш
М. при	Андрієві	Ігореві	Тимошеві	Лукашеві
Кл.	Андрію	Ігоре	Тимоше	Лукаше (і Лукашу)

Більшість жіночих імен мають закінчення **–а, -я** і належать до іменників І відміни твердої чи м'якої групи:

	Тверда група			
Н.	Людмила	Інна	Олена	Ольга
Р.	Людмили	Інни	Олени	Ольги
Д.	Людмилі	Інні	Олені	Ользі
З.	Людмилу	Інну	Олену	Ольгу
О.	Людмилою	Інною	Оленою	Ольгою
М. при	Людмилі	Інні	Олені	Ользі
Кл.	Людмило	Інно	Олено	Ольго

	М'яка група		
Н.	Марія	Наталія	Наталя
Р.	Марії	Наталії	Наталі
Д.	Марії	Наталії	Наталі
З.	Марію	Наталію	Наталю
О.	Марією	Наталією	Наталею
М. при	Марії	Наталії	Наталі
Кл.	Маріє	Наталіє	Наталю

Невелика група жіночих імен у називному відмінку закінчується на приголосний, які відмінюються за такими зразками:

Н.	Любов	Нінель
Р.	Любові	Нінелі
Д.	Любові	Нінелі
З.	Любов	Нінель
О.	Любов'ю	Нінеллю
М. при	Любові	Нінелі
Кл.	Любове	Нінеле

ПРИМІТКИ

При відмінюванні жіночих імен треба пам'ятати, що кінцеві приголосні г, к, х перед закінченням -і змінюються на з, ц, с (Інга – Інзі).

У чоловічих іменах типу Федір, Прокіп, Антін -і- пишеться тільки в називному відмінку, в непрямих відмінках – -о (*Федора, Прокопа, Антона*).

В українській мові, на відміну від російської, подвоєння приголосних в іменах людей трапляється рідко (укр.: *Іполит, Кирило, Сава, Пилип* і рос.: *Ипполит, Кирилл, Саввa, Филипп*). Подвоюються здебільшого приголосні в іменах іншомовного походження, запозичених відносно недавно (*Алла, Інна, Ізабелла, Жанна, Емма, Елла, Белла, Геннадій, Аполлон*). В імені Ілля подвоєння є наслідком власне українських процесів.

Роздільність вимови йотованих я, ю, є, ї і попереднього твердого приголосного позначається апострофом (*В'ячеслав, Дар'я, Мар'яна, Лук'ян, Валер'ян, Любов'ю).*

Після м'яких приголосних перед йотованими, на відміну від російської мови, в українській мові м'який знак не пишеться (укр.: *Омелян, Уляна, Тетяна і рос.: Емельян, Татьяна, Ульяна*).

Особливості творення та відмінювання форм по батькові

В українській мові ім'я по батькові утворюються за схемою: до основи власних імен чоловічого роду додається:

а) для чоловічого роду: суфікси –ович (якщо ім'я відмінюється за твердою чи мішаною групою або закінчується на р) і –ьович (-йович) (якщо ім'я відмінюється за м'якою групою). Наприклад: Тарасович, Данилович, Максимович, Андрійович, Васильович;

б) для жіночого роду: суфікси –івна, і –ївна (якщо ім'я закінчується на -й). Наприклад: Тарасівна, Данилівна, Максимівна, Василівна, Андріївна, Олексіївна.

Кілька чоловічих імен по батькові творяться за допомогою суфікса –ич:: Лука – Луки́ч, Луки́вна і Лу́кович, Лу́ківна; Кузьма – Кузьмич, Кузьмівна і Кузьмович, Кузьмівна; Хома – Хому́ч, Хоми́вна і Хо́мович, Хо́мівна; Ілля – Ілліч, Іллівна, Сава – Савич, Савівна.

Як виняток при творенні імені по батькові від імені *Микола* береться основа *Миколай* – Миколайович, Миколаївна, а від імені *Григорій* – *Григор* – Григорович, Григорівна.

Форми по батькові відмінюються за такими зразками:

При чоловічих іменах

Н. Тарасович	Данилович	Ілліч
Р. Тарасовича	Даниловича	Ілліча
Д. Тарасовичу	Даниловичу	Іллічу
З. Тарасовича	Даниловича	Ілліча
О. Тарасовичем	Даниловичем	Іллічем
М. при Тарасовичу	Даниловичу	Іллічу
Кл. Тарасовичу	Даниловичу	Іллічу

При жіночих іменах

Н. Тарасівна	Данилівна	Іллівна
Р. Тарасівни	Данилівни	Іллівни
Д. Тарасівні	Данилівні	Іллівні
З. Тарасівну	Данилівну	Іллівну
О. Тарасівною	Данилівною	Іллівною

М. при Тарасівні Данилівні Іллівні
Кл. Тарасівно Данилівно Іллівно

Увага! У звертаннях, що складаються з імені та по батькові, обидва слова вживаються у кличному відмінку (Іване Петровичу, Андрію Миколайовичу, Олено Степанівно, Маріє Павлівно).

При творенні та відмінюванні імен по батькові дуже часто роблять помилки внаслідок змішування засобів української та російської мов, тому слід пам'ятати про відповідні українські суфікси та закінчення: Юрій**ович**, а не Юр'євич, Антон**івна**, а не Антоновна, Васильович**ем**, а не Васильовичом.

Правопис слов'янських прізвищ українською мовою

Прізвища, що прийшли з інших мов, зокрема російської, не перекладаються! Вони записуються українськими літерами з максимальним наближенням до мови-оригіналу. Загалом зберігаються усі приголосні та голосні а, я, у, ю, о. Особливу увагу слід звернути на російські літери е, ё, и.

Схема правопису прізвищ українською мовою

Рос:	Укр:	Правило:	Приклади:
е	е	1. **Після шиплячих,** р **і** ц **у суфіксах** -ев- ,-еєв-	**Бестужев, Звєрев, Андреєв, Муромцев**
		2. **Після приголосних у спільних коренях**	**Кедров (кедр) Державін (держава)**
е	є	1. **На початку слова**	**Єршов, Єгоров**
		2. **Після голосних**	**Вересаєв, Басалаєв**
		3. **При роздільній вимові**	**Аляб`єв, Ареф`єв**
		4. **У** -єв-, -єєв-, **крім**	**Медведєв, Матвєєв**
	є	**На місці українського** і	**Лєсков (бо ліс) Бєлов (бо білий)**
ё	ьо	**При пом`якшенні.**	**Корольов, Огарьов**
	йо	**На початку слова і складу.**	**Йолкін, Соловйов**
	о	**Під наголосом після** ч, щ	**Пугачов, Хрущов**
	е	**Від імен, спільних для рос. і укр. мов**	**Артемов (бо Артем) Семенов (бо Семен)**
и	і	1. **На початку слова**	**Ісаєв, Ігнатов**
		2.**Після приголосних (крім шиплячих)**	**Мічурін, Пушкін**
и	и	1. **Після шиплячих**	**Щиглов, Шишкін**
		2. **У спільних коренях:**	**Зимін (зима), Кисельов**
		3. **У префіксі** при-**:**	**Привалов, Пришвін**
		4. **У суф.** -ич-, -ик-, -ищ-**:**	**Ганич, Суриков, Радищев**
	ї	1. **Після голосних**	**Воїнов, Раїч, Стоїч**
		2. **При роздільній вимові (після ь, '): Мар`їн, Ільїн**	

Пояснення до схеми

1. **Російське е** передається через **українське е** в таких випадках:

а) у середині прізвищ, утворених від спільних українсько-російських та іншомовних основ власних імен та загальних назв (*Веселовський, Тургенєв, Степанов, Леваневський*);

б) у префіксах **без-, пре-, пере-, через-, меж-, не-** та ін. (*Немиров, Перевалов, Безухов, Безбородов, Межрядов*).

2. **Російське е** передається через **українське є** в таких випадках:

а) на початку слова (*Єсенін, Єлагін, Єжов, Єфремов*);

б) у середині слова після голосного й при роздільній вимові після приголосного, тобто після апострофа та м'якого знака (*Воєводін, Грибоєдов, Троєкуров, Григор'єв, Євгеньєв*);

в) у суфіксах **–єв, -єєв (***Гуляєв, Князєв, Ігнатьєв, Полежаєв Асєєв, Матвєєв, Рилєєв*). Але якщо ці суфікси стоять після шиплячих *ж, ч, ш, щ* або *р, ц*, то пишуться суфікси **–ев, -еєв** (*Лужев, Грошев, Якушев, Брянцев, Лазарев, Малишев, Плещеєв, Андреєв*);

г) у середині прізвищ, коли російському *е* в основі звичайного слова відповідає українське і в звичайному слові:

рос. Пешков (від пешком) – укр. Пєшков (бо пішки);

рос. Лесков (від лесок) – укр. Лєсков (бо лісок);

рос. Репин (від репа) – укр. Рєпін (бо ріпа);

рос. Смехов (від смех) – укр. Смєхов (бо сміх);

рос. Зверев (від зверь) – укр. Звєрев (бо звір);

рос. Ветров (від ветер) – укр. Вєтров (бо вітер);

рос. Грибоедов (від есть грибы) – укр. Грибоєдов (бо їсти гриби).

3. **Російське ё** передається:

а) **Йо** на початку слова, у середині після голосних, твердих приголосних (*Йолкін, Соловйов, Воробйов, Майоров*);

б) **ьо** в середині слів після м'яких приголосних (*Корольов, Алфьоров, Пузирьов, Найдьонов*);

в) **О** під наголосом після шиплячих Ч, Ш (*Грачов, Хохлачов, Хрущов, Лобачов, Щоткін, Щипачов*).

Увага! Прізвища, що походять від імен, спільних для обох мов, записуються за традицією написання цих імен: *Артёмов* (бо Артём) – *Артемов* (бо Артем), *Семёнов* (бо Семён) – *Семенов* (бо Семен), *Фёдоров* (бо Фёдор) – *Федоров* (бо Федір).

4**. Російське и** передається через **українське і** в таких випадках:

а) на початку і в середині слів (*Іванов, Філатов, Ніколаєв, Нікітін*);

б) у російському суфіксі –ин, який передається українським -ін (*Бочкін, Шаляпін, Мухін, Соломін, Черепнін*). Але після шиплячих *ж, ч, ш, щ* та *ц* вживається суфікс -ин (*Кожин, Добичин, Гришин, Брицин*).

5. **Російське и** передається через **українське и** в таких випадках:

а) після шиплячих ж, ч, ш, щ, та ц перед наступними приголосними (*Жилін, Чижов, Шилов, Цецилін, Щипакін*);

б) у прізвищах, утворених від спільних українсько-російських основ

власних імен та загальних назв:

рос. Виноградов (від виноград) – укр.Виноградов (бо виноград);

рос. Лихачов (від лихо) – укр. Лихачов (бо лихо);

рос. Малиновский (від малина) – укр. Малиновський (бо малина);

рос. Титов (від Тит) – укр. Титов (бо Тит);

в) у префіксі при- (Привалов, Придувалов), у суфіксах –ик, -ник, -ич, -ович, -євич (*Антонович, Предаєвич, Мельников, Котельников*);

г) у російських прізвищах на -их (-ых) (*Бєлих, Легких, Черних, Крєпких*).

6. **Російське и** передається через **українське і**:

а) після голосного (*Воїнов, Таїров*);

б) після апострофа та м'якого знака при роздільній вимові (*Гур'їн, Захар'їн, Ільїн*).

7. Російські прізвища з закінченням на –ой передаються через –ой (*Сєдой, Толстой, Полевой*).

8. Апостроф у прізвищах ставиться за загальними правилами після б, п, в, м, ф, к, р, перед я, ю, є, ї при роздільній вимові (*П'янов, Юр'єв, Артем'єв, Лук'янов, Хом'яков*). Коли я, ю, є позначають голосні *а, у, е* після м'яких приголосних, апостроф перед ними не ставиться (*Рюмін, Вєтров, Пясецький, Пєтухов*).

9.У російських прізвищах **м'який знак** пишеться після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н** перед йотованими я, ю, є, ї та перед наступними приголосними (закономірно, якщо у російському варіанті прізвища після приголосних **д,т,з,с,ц,л,н** є м'який знак, то він збережеться і в українському варіанті: *рос. Аркадьев – укр. Аркадьєв, рос. Савельев – укр. Савельєв, рос. Мартьянов – укр. Мартьянов, рос. Третьяков – укр. Третьяков, рос. Гуськов – укр. Гуськов, рос. Коньков – укр. Коньков, рос. Кузьмин – укр. Кузьмін*). Коли я, ю, є, означає сполучення м'якого приголосного з а, у, е, то перед ними м'який знак не ставиться (Дядін, Зюганов, Дягілєв, Тюменєв).

10. Російські суфікси **–ский, -цкий, -ской, -цкой** в українському варіанті обов'язково передаються з м'яким знаком (*Антоновский – Антоновський, Пятницкий – П'ятницький, Трубецкой – Трубецькой, Крамской – Крамській, Шаховской – Шаховській*).

11. На відміну від російської мови в українській мові у прізвищах та іменах після **б, п, в, м, ф, к, р** та шиплячих м'який знак не пишеться (Голуб, Кобзар, Стовбир, Гладиш, Бородач, Снігур, Ігор, Любов).

Увага! Останнім часом переклад текстів здійснюється за допомогою **комп'ютерних програм**. Такі переклади треба перевіряти особливо уважно, оскільки комп'ютер може сприймати власні назви як звичайні слова і відповідно перекладати, а не передавати їх, що є грубим порушенням норм українського правопису. Так, наприклад, російські прізвища *Полу́шина* (від „полушка"), *Бузило, Медведь* можуть бути перекладені як Напівшина, Бешкетувало, Ведмідь, хоча правильно було б *Полушина, Бузило, Медведь*.

9. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ

Категорія роду у назвах осіб

В офіційно-діловому мовленні перевага надається формам чоловічого роду, навіть коли є жіночі відповідники в загальнонародній мові, тому іменники на означення статусу, посади, звання у більшості випадків вживаються тільки у чоловічому роді: *викладач, касир, учитель, лаборант, інженер.* Форми типу *викладачка, касирка, лаборантка* вживаються лише в усному мовленні, а документах заборонені. Іменники з суф.*-ша, -иха, -ка* також не можна вживати через їх розмовний характер (*головиха, професорка, агрономша*). У жіночому роді можуть вживатися назви *студентка, аспірантка, друкарка, авторка, дипломантка, дисертантка, учениця, вихованка, кравчиня, поетеса.* Вживання форм жіночого роду вмотивоване лише тоді, коли вказівка на стать є обов'язковою й не може бути виражена іншими способами: *прибиральниця, шліфувальниця пакувальниця, піаністка, фігуристка, артистка*, *баскетболістка*.

Іменники на позначення посад, професій, звань узгоджуються з прикметниками та дієсловами у формі чоловічого роду незалежно від статі особи: *головний лікар підписав, генеральний прокурор дозволив.* Але якщо вказується прізвище жінки, то дієслово узгоджується з прізвищем, тобто у жіночому роді: *провідний науковий співробітник Вишневська підписала, професор Дунаєвська дозволила*.

При перекладі з російської мови слід пам'ятати, що назви посад, наукових ступенів і звань, що виражені в російській мові дієприкметниками, в українській мові передаються іменниками (*заведующий – завідувач, командуючий – командувач, исполняющий обязанности – виконувач обов'язків*). Дієприкметникова форма допускається для російського *ведущий – ведучий (програми),* **але** *ведущий специалист – провідний спеціаліст.*

Увага! Деякі іменники при однаковому звучанні і значенні в російській та українській мовах можуть змінювати свій рід, а отже, змінюється і узгоджуване з ним слово (*сильная боль – сильний біль, старая рукопись – старий рукопис*).

Особливості форм родового відмінка однини

Оскільки більшість наукових термінів будь-якої галузі науки є іменниками чоловічого роду II відміни, то слід пам'ятати, що вони при відмінюванні у родовому відмінку однини можуть мати закінчення -а, -я або -у, -ю залежно від лексичного значення слова.

Закінчення **-а, -я,** мають іменники, що означають:

1) назви осіб за посадою, науковим ступенем, званням, власні імена та прізвища (*студента, учителя, Андрія, професора, Тараса Шевченка)*;

2) назви чітко окреслених предметів, зокрема приладів, деталей (все, що можна перерахувати поштучно: *олівця, малюнка, плаща, насоса, реостата, важеля, вагона, мікроскопа, векселя*);

3) назви населених пунктів (*Києва, Донецька, Харкова)*;

4) назви мір, довжини ваги, часу, назви місяців і днів тижня, грошових знаків (*місяця, вівторка, карбованця, метра, ампера, джоуля, долара, фунта)*;

5) деякі слова-терміни українського походження з абстрактним значенням (*відмінка, іменника, числівника*);

6) математичні терміни (*синуса, арккотангенса, ромба, вектора, радіуса)*.

Закінчення **-у, -ю** мають іменники, коли вони означають:

1) речовину, масу, матеріал, хімічні елементи (*гіпсу, алебастру, ванадію кисню, магнію, цементу, цукру, меду*, але ***хліба***);

2) назви процесів, дій (*руху, аналізу, способу, гідролізу, синтезу*);

3) збірні поняття типу *капіталу, тексту, кодексу, колективу, каталогу*;

4) назви будівель, споруд, приміщень та їх частин (*вокзалу, гуртожитку, магазину, поверху, даху, коридору*);

5) назви установ, закладів, організацій (*інституту, комітету, університету, факультету, деканату*).

6) назви регіонів, країн та інші географічні назви окрім назв населених пунктів (*Дону, Байкалу, Уралу, Донбасу, Ірану, Іраку*).

Ряд іменників можуть мати паралельні закінчення залежно від значення: *листопада* (назва місяця) – *листопаду* (дія в природі), *каменя* (предмет) – *каменю* (матеріал), *паперу* (матеріал) – *папера* (документа), *акту* (дії) – *акта* (документа).

При укладанні текстів не слід покладатися тільки на свої знання, але й користуватися будь-якими перекладними чи орфографічними словниками української мови, де закінчення родового відмінка однини іменників чоловічого роду другої відміни завжди вказується (ромб – ромб, *-а*. Анализ – аналіз, *-у*).

Вживання форм давального відмінка

При укладанні текстів професійної тематики особливу увагу слід звернути на іменники чоловічого роду ІІ відміни, які у давальному відмінку однини можуть мати закінчення **-у, -ю,** і паралельні до них **-ові, -еві, -єві**.

У діловому мовленні перевага надається закінченням –у, -ю: *професору, лікарю*.

Однак щоб уникнути одноманітних форм, коли поряд пишуться два іменники чоловічого роду (наприклад, у „шапках” заяв, доповідних і пояснювальних записок, в розписках і дорученнях), слід чергувати форми з різними закінченнями, вживаючи перше слово з закінченнями **ові, -еві, -єві** (*ректор**ові** ДНУ Ващенк**у** П. А.*).

Щоб уникнути немилозвучного збігу та не спричиняти спотворення слова, закінчення -ові, -еві, -єві не вживаються у прізвищах із суфіксами –ов, -ев, -єв, -ів, -їв, -ин, -ін, -їн (тільки закінчення –у, -ю: *Іванову, Арсеньєву, Львову*).

Вживання кличного відмінка

Оскільки в усному мовленні доводиться часто звертатися до осіб, слід пам’ятати, що в українській мові звертання мають специфічну форму, так званий кличний відмінок. Він властивий тільки іменника чоловічого й жіночого роду в однині. Іменники середнього роду й іменники всіх родів у множині цієї

форми не мають (виняток – *панове*). Для звертання тут використовується та ж відмінкова форма, що й для називання – називний відмінок. Як і всі відмінки, кличний відмінок утворюється за певними чіткими нормами – за допомогою відповідних закінчень:

1. Іменники першої відміни у кличному відмінку мають закінчення **–о, -е, -є, -ю.** Закінчення **–о** мають іменники твердої групи, а також жіночі імена по батькові (Олено, сестро Ганно, Іванівно, Олегівно, Андріївно), -е – іменники м'якої та мішаної груп (Катре, Ілле (-є)), **-є** – після голосного та апострофа (Маріє, Дар'є), **-ю** – деякі пестливі іменники м'якої групи (бабусю, доню, матусю, Нелю).

2. Іменники другої відміни в кличному відмінку можуть мати залежно від кінцевої приголосної закінчення –у, --ю, --е:

а) закінчення **–у** мають іменники з суфіксами *–ик, -ок, -ко* (батьку, синку), іншомовні імена на *г, к, х* (*Джеку, Людвігу, Фрідріху*) та іменники з основою на *ч, ш* (товаришу, викладачу, слухачу), а також іменники діду, сину, тату. Закінчення –у мають також і всі імена по батькові для чоловіків (*Максимовичу, Петровичу, Семеновичу, Даниловичу*);

б) закінчення **– ю** мають іменники м'якої групи (*вчителю, водію, Василю, Андрію, лікарю*);

в) закінчення **– е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи з суфіксом ***–ець*** та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на *ж, ч, ш, дж,* і загальні назви з основою на *р, ж* (*дружe, професоре, директоре, інженере, Степане, бухгалтере, декане, ректоре, Олександре, Богдане, чумаче, стороже, школяре*).

3. Іменники третьої відміни у кличному відмінку мають закінчення **–е** (Любове, Нінеле).

У звертаннях, що складаються **з кількох слів**, є свої особливості:

а) у звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як і перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка (*добродію бригадире (бригадир), товаришу офіцере (офіцер));*

б) у звертаннях, що складаються з загальної назви та імені, форми кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я (*сестро Марино, колего Наталю, панно Ірино, лаборанте Терезо, аспіранте Павле, асистенте Вікторіє*);

в) у звертаннях, що складаються з двох власних назв – імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка (*Людмило Миколаївно, Олено Євгенівно, Тарасе Даниловичу, Сергію Андрійовичу, Віталіно Анатоліївно, Ганно Тарасівно, Олександре Сергійовичу*);

г) у звертаннях, що складаються з загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди зберігає форму називного відмінка (*пане Ковальчук, пані Ковальчук, декане Попова, декане Попов, викладачу Калинич, добродійко Забіла, друже Гончар*). Хоча при відмінюванні більшість прізвищ має форму кличного відмінка.

10. СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

Наукові та ділові тексти мають, як правило, розповідний характер, тому питальні, а особливо окличні речення трапляються тут досить рідко.

У текстах професійної тематики використовуються прості та складні речення. Так, у листах, телеграмах та інших адміністративно-канцелярських паперах переважають прості речення. У наукових текстах, законодавстві й дипломатиці перевага надається складнопідрядним реченням, які дають можливість відобразити всю складність взаємозв'язків фактами, їх ієрархічну послідовність. Тенденція до крайньої стислості викладу фактів помітно впливає на будову складного речення, зокрема на кількість слів у ньому. Тому при вживанні складних речень треба намагатися, щоб вони були короткими – мали не більше одного підрядного речення; скорочення складного речення слід здійснювати за рахунок дієприкметникових і дієприслівникових зворотів.

Серед простих речень використовуються неозначено-особові та безособові, зокрема інфінітивні речення, а також означено-особові.

Наприклад: *Надати грошову допомогу студентові* (інфінітивне). *Прошу позитивно розв'язати моє питання* (означено-особове).

У текстах професійної тематики здебільшого використовується прямий порядок слів у реченні, що базується на таких засадах:

підмет ставиться перед присудком;

узгоджене означення – перед означуваним словом, неузгоджене – після нього;

додаток ставиться після того слова, від якого залежить;

обставини розташовуються ближче до того слова, з яким поєднується;

вставні одиниці ставляться на початку речення.

Наприклад: *Ректор ДНУ просить негайно надіслати замовлені посібники.*

Ректор → просить надіслати [підмет → присудок]

Ректор → ДНУ[підмет → додаток]

Просить → надіслати посібники [присудок → додаток]

Замовлені ← посібники [означення ← додаток]

Негайно ← надіслати [обставина ← присудок].

Присудок ставиться переважно у формі теперішнього часу зі значенням позачасовості, постійності: *Дирекція інформує (повідомляє, надсилає, просить, вимагає, роз'яснює тощо).*

Поширеними є пасивні конструкції (дія спрямована на суб'єкт чи об'єкт). Наприклад:

Показники плану – *встановлюються, розраховуються, спускаються;*

Розміри відрахувань – *визначаються;*

Вимоги до якості – *задовольняються, не задовольняються;*

Прибуток – *одержується, розраховується, перерозраховується;*

Проект плану – *розробляється, обговорюється, затверджується і т. д.*

Інакше кажучи такі речення утворюються за певними моделями, доцільність яких перевірена тривалою практикою. Рекомендується вживати дієслова в неозначеній формі: затвердити, зобов'язати, відзначити, попередити.

Наприклад: *Схвалити підготовлену кафедрою математики програму. Доручити деканату перевірити викладені в листі факти. Заслухати інформацію завідувача кафедри*

Важливою ознакою текстів професійної тематики є часте використання дієприкметникових і дієприслівникових зворотів, що надають текстам стислості і лаконічності. *Незважаючи на наші неодноразові нагадування, до цього часу Ваша фірма не надіслала заводу необхідні деталі. Відчуваючи гостру необхідність у хімічних реактивах, просимо перерахувати на їх придбання 1000 грн.*

У текстах перевага надається так званим розщепленим присудками (дієслово + іменник): *надати допомогу* – замість допомогти*; здобути перемогу* – замість перемагати. До складу таких словосполучень можна ввести означення: надати (*грошову, матеріальну, технічну*) допомогу; вести (*дипломатичні, торговельні, попередні*) переговори.

Особливу складність у текстах наукового й офіційно-ділового стилю становить вживання дієприкметникових і дієприслівникових зворотів.

Дієприкметникові звороти

Дієприкметник – особлива форма дієслова, що виражає ознаку за дією і відповідає на питання який? яка? яке? які? Наприклад: *підписаний, виданий*.

Ця форма дієслова поєднує в собі дієслівні ознаки з прикметником, а саме:

- як і дієслово, називає дію, має доконаний чи недоконаний вид, буває активним чи пасивним;
- як і прикметник, називає ознаку предмета, має форму відмінка, числа, роду.

Дієприкметникові звороти – це дієприкметник із залежними від нього словами. Вони виділяються комами після означуваного слова: *Лист, **підписаний** директором, лежить на столі.* Якщо дієприкметниковий зворот стоїть перед означуваним словом, то він комами не виділяється: ***Підписаний** директором лист лежить на столі.*

На відміну від російської мови в українській мові дієприкметник має переважно форми пасивного стану (*затверджений, відкритий, написаний*, *ведений, позбавлений, усвідомлений).* Форми активного стану малопродуктивні, (*застарілий, посивілий, потерпілий*).

При перекладі російських дієприкметників слід пам’ятати, що в українській мові неможливі дієприкметники з суфіксами: -вш- /создавший/, -ем-, -им-/выполняемый, обозримый/, -ся- /подписавшийся/, -ущ-, -ющ- /пишущий, страдающий/.

При перекладі найчастіше використовують:

1. Підрядне означальне речення: подписавшийся – той, який підписався; движущийся – той, що рухається; создавшийся – той, що склався.
2. Дієприкметники із суфіксами -л-, -н- (*поседевший – посивілий, выполняемый – виконуваний*)
3. Прикметники (*необозримый – неозорий*).

Дієприслівникові звороти

Дієприслівник – особлива незмінювана форма дієслова, яка означає додаткову дію або стан (супроводжують іншу дію або стан, названі дієсловом) і відповідає на питання що робивши? що роблячи?

1. Дієприслівник доконаного виду творяться від основи інфінітива дієслів доконаного виду за допомогою суфіксів -вши, -ши. Дієслово ставиться у форму чоловічого роду минулого часу й до нього додається суфікс (*оглянувши, виконавши*).

2. Дієприслівник недоконаного виду творяться від основи теперішнього часу недоконаного виду за допомогою суфіксів -учи-, -ючи- від дієслів І дієвідміни та -ачи-, ячи- від ІІ дієвідміни. Дієслово ставиться у третій особі множини теперішнього часу й замість -ть додається суфікс (*думаючи, читаючи, пишучи*).

3. Дієприслівник утворюються також від дієслів, які закінчуються на -ся, -сь (*зупиняючись, повертаючись, повернувшись*).

Дієприслівниковий зворот складає дієприслівник із залежними від нього словами. Такі звороти виділяються в реченні комами не залежно від позиції в ньому; активно використовується в офіційно-діловому й науковому стилях, особливо в кліше, і сприяє більшій чіткості й стислості вираження думок (***Створюючи*** *нове устаткування на рівні вимог сучасної науки і техніки, необхідно обов'язково враховувати тенденції розвитку безпосередньо в межах галузі*).

Складні випадки керування у словосполученнях

При укладанні текстів професійної тематики дуже часто трапляються помилки, пов'язані з узгодженням між словами, зокрема підрядним зв'язком керування.

Керуванням називають такий спосіб підрядного зв'язку, при якому головне слово керує залежним, тобто вимагає, щоб залежне слово стояло у певному відмінку: *повідомлювати (що?) факти – інформувати (про що?) про факти.* Розрізняють керування прийменникове і безприйменникове. При прийменниковому керуванні головне слово вимагає не тільки певного відмінка від залежного слова, але й прийменника. Безприйменникове керування – залежне слово не має прийменника (*подати кого? що? -- звіт).*

Найчастіше помилки виникають внаслідок взаємозаміни близьких за значенням слів (синонімів), які вимагають після себе різних відмінків:

Відповідно до (чого?) – згідно з (чим?);

Властивий (кому?) – характерний (для кого?);

Повідомити (кому?) – інформувати (кого?);

Опанувати (що?) – оволодіти (чим?);

Сповнений (чого?) – наповнений (чим?.

Часом помилки є результатом змішування засобів російської та української мов, коли однакові за значенням слова в різних мовах вимагають різних відмінків:

Благодарить (кого?) – дякувати (кому?);

Причинять (что?) – завдавати (чого?);
Снабжать (чем?) – постачати (що?);
Нуждаться (в чем?) – потребувати (чого?);
Подражать (кому?) – наслідувати (кого?).

У російській та українській мовах керування може здійснюватися за допомогою різних прийменників:

Подготовиться к... – подготуватися до...
Стремиться к... – прагнути до...
Предупреждать о (об)... – попереджувати про...
Забота о (об)... – піклування про...

Довільна зміна форми залежного слова у словосполученнях, зв'язаних керуванням, є грубим порушенням мовної норми.

Особливості використання прийменникових словосполучень

Для прийменника **по** в українській мові нормативним є поєднання:

1. У складних прислівниках з іншими частинами мови:
   - з іменниками (*по можливості, по суті, по батькові та ін.);*
   - з числівниками (*по троє, один по одному, по-друге*);
2. З іменниками в місцевому відмінку:
   - зі значенням мети (*послати по інструктора, пішли по воду*);
   - зі значенням місця чи напрямку, де відбувається дія (*пляма розповзлася по стелі, трансляція по телебаченню*);
   - зі значенням певних стосунків, взаємин (*товариш по парті, дядько по матері);*
   - зі значенням місця поширення дії (*розпорядження по факультету, чеканник по міді*)
   - зі значенням розподільності (*кожен студент отримав по заліковій книжці; жінкам подарували по букету);*
3. Із займенниками *(по їхньому будинку, по цьому місцю*).

Важкими для перекладу є російські словосполучення з прийменником **по,** які в українській мові перекладаються цілим рядом прийменникових і безприйменникоих конструкцій. При перекладі таких словосполучень слід використовувати не тільки прийменник по, але й прийменники ***на, за, з, із, до, для, від, під, у, в, як, через, щодо*** та ін., або взагалі безприйменникові конструкції залежно від контексту: *по требованию – на вимогу, по подсчетам – за підрахунками, по специальности – за фахом, данные по учету – дані з обліку, по субботам – щосуботи, пришлось по вкусу – припало до смаку, по обыкновению – зазвичай; по поручению – за дорученням, по предложению – на пропозицію, по собственному желанию – за власним бажанням, по ошибке – через помилку, по возвращении – після повернення, сообщить по телефону – повідомити телефоном.*

Перекладаючи тексти, не слід покладатися тільки на свої знання, але й користуватися словниками, де на переклад конструкцій з російським

прийменником **по** пропонується близько тридцяти варіантів залежно від контексту.

Російські словосполучення з прийменником **в** українською мовою передаються за допомогою прийменників ***на, до, з, за, про, при, як, о*** та ін., або безприйменниковими конструкціями: *в адрес – на адресу, в защиту – на захист, в карман – до кишені, в семь часов – о сьомій годині, в большинстве – здебільшого, в шутку – жартома.*

З прийменником **при** можливі конструкції:

1) для передачі значення приналежності, певних стосунків до кого-, чого-небудь: *працювати при університеті, жити при дворі короля, при штабі дивізії;*

2) на зазначення чого-небудь у будь-кого, будь-чого або присутність когось будь-де: *бути при повній свідомості, при зброї, лаятися при дітях;*

3) на вказування певних обставин або супутніх умов, за яких щось відбувається: *роздивитися при світлі ліхтаря; при повному мовчанні, при раптовій появі болю; зробити при бажанні; при порушеннях*.

Пунктуаційні особливості текстів

Із синтаксисом нерозривно пов’язана пунктуація. Її правила в текстах наукового й офіційно-ділового стилю не відрізняються від загальномовних, проте певні позиції заслуговують на акцентування. Наприклад, **кома ставиться:**

1. Між однорідними членами речення, що поєднуються без сполучників: (*Під час проходження виробничої практики Петренко О. І. зарекомендувала себе старанним, дисциплінованим працівником*). Якщо перерахування потребує виділення пунктів, після узагальнюючого слова ставиться двокрапка; далі у випадку, коли пункти названі буквами або цифрами з дужкою, після неї вживається мала літера (в кінці кожного пункту крапка з комою); коли ж ужито цифру з крапкою, зміст пункту пишеться з великої літери (в кінці кожного пункту крапка). Наприклад:

Додаток:

1. Атестат про середню освіту.

2. Автобіографія.

3. Медична довідка.

4. Довідка з місця проживання.

5. Чотири фотокартки.

або

Додаток:

1) атестат про середню освіту;

2) автобіографія;

3) медична довіка;

4) довідка з місця проживання;

5) чотири фотокартки.

2. Між однорідними членами речення, що з’єднані протиставними сполучниками а, але, та, проте, зате, однак, хоч.

3. Для виділення вставних слів, словосполучень і речень типу *отже, по-перше, мабуть, наприклад.*

4. Для виділення всіх видів звороті в за загальними правилами (*12 травня 2006 р., о 15 годині в актовій залі …… відбудеться літературно - музичний вечір, присвячений черговій річниці з дня народження Василя Стефаника*)

5. Комами виділяються всі види звертань (*Шановний пане голово, …*).

6. У складних реченнях кома ставиться між простими реченнями.

7. У складнопідрядних реченнях підрядні речення, незалежно від їх позиції, завжди виділяються комами (*Після закінчення 9 класів у 1994 році вступив до …, який закінчив у 1998 році)*.

11. ЗОВНІШНЄ ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТІВ

Правила набору текстів на комп'ютері

Під час набору текстів потрібно враховувати численні типографічні традиції, які утвердилися задовго до появи комп'ютерів, зокрема:

1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що до них відносяться (акад. Наєнко, а не акад./ Наєнко; доц. Корж В. Ф, а не доц./ Корж В. Ф; Т. Г. Шевченко, а не Т. Г./ Шевченко).

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать (1917 р., а не 1917 / р.; 150 га, а не 150 / га; 20 куб. см, а не 20 / куб. см чи 20 куб. /см).

3. Не можна відривати й переносити граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс (3-й, 11-го, 378-му).

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу вид-во, т-во, і т.д., та ін.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

Щоб уникнути вищезазначених помилок слід пам'ятати, що при наборі будь-якою мовою звичайний *пробіл* обов'язково потрібно ставити:

а) **після,** а не до таких знаків як кома, крапка з комою, двокрапка, знак оклику, знак питання, а також після закриваючої дужки і закриваючих лапок;

б) **до**, а не після відкриваючої дужки, відкриваючих лапок і трикрапки на початку речення;

в) після довгого тире.

Не ставиться пробіл між дужкою чи лапками і наступним чи попереднім словом, а також між словом і будь-яким наступним розділовим знаком, окрім тире. Не виділяється пропусками дефіс.

Нерозривний **(**рос. **жесткий)** пробіл (Ctrl + Shift + пробіл) ставиться:

а) між ініціалами та прізвищем (А. П. Коваль);

б) після географічних скорочень (м. Київ);

в) між знаками відсотка %, номера №, параграфа §, та інших знаків (наприклад, після /, // у списку літератури), а також числами, які до них відносяться (№ 13, § 25, С. 13-15, 240 с);

г) усередині таких скорочень (і т. д., і т. п., тощо);

д) між внутрішньотекстовими пунктами та інформацією, яка йде після них, наприклад: 1) підручник із хімії; а) між елементами;

е) між числами і одиницями виміру, які до них відносяться (XX ст., 2002 р., 345 кг, 100 шт);

є) довге тире виділяється пробілами з обох боків – нерозривним ліворуч і звичайним праворуч;

и) між класами багатозначних чисел, починаючи з п'ятизначних (8 000 000; 1 900);

і) після однобуквених прийменників та сполучників, особливо на початку речення чи в заголовку.

На екрані комп'ютера, при активізації функції „недруковані знаки", на місці нерозривного пробілу має з'явитися кружечок у вигляді індексу (Іваненко˚П.˚П., 2˚340˚000, м.˚Ужгород, /˚Рец.) У звичайному вигляді (на папері) там немає ніяких позначок.

Назва документа набирається заголовними (великими) літерами (через caps lock) – РЕЦЕНЗІЯ. Вона не повинна бути довшою ніж 40 знаків. Слід розрізняти назву документа і його заголовок, оскільки допускається заголовок набирати звичайним розміром.

ВІДГУК (*назва)*
на курсову роботу (*заголовок*)

Не дозволяється у заголовку розривати і переносити слова (вис-но-вок). Якщо заголовок великий, то його слід ділити (за змістом) на декілька рядків, активізувавши фунцію „розмістити посередині". Крапка після заголовка чи назви документа не ставиться.

Заголовними літерами набираються і „шапки" на титульних сторінках рефератів, контрольних, курсових чи дипломних робіт.

Текст від заголовка набирається через 3-4 інтервали.

Щоб розпочати нову сторінку всередині текстового масиву треба виставляти функцію „розрив сторінки" (через віконце „вставка"). Абзац треба виставляти зразу на лінійці або користуватися табулятором. Жоден рядок не повинен починатися з пропуску (пробілу).

Особливості комп'ютерного перекладу та редагування

Останнім часом більшість текстів обробляються за допомогою спеціальних комп'ютерних програм, що значно зменшує витрати часу і полегшує процес перекладу чи пошуку помилок у текстовому масиві. Однак тут існує маса підводних каменів, незнання яких може спричинити у кращому разі анекдотичні ситуації, у гіршому – абсолютно інший зміст тексту. Тому тут слід зважати на деякі моменти:

1. Причиною непорозумінь і помилок при перекладі чужомовного тексту з допомогою комп'ютерних програм можуть стати омоніми. Комп'ютер не завжди може „визначити" контекстуальне значення слова. Так, наприклад, російський омонім ***„раздел"*** може бути перекладене на українську мову як ***„розділ"*** (частина текстового масиву) і ***„роздягнув"*** (від дієслова роздягати).

2. Слід пам'ятати при перекладі текстів про явище багатозначності, оскільки комп'ютер не завжди може вибрати потрібне значення слова відповідно до контексту. Так, наприклад, російське словосполучення ***„брак резины"*** автоматично може бути перекладене як ***„брак гуми"*** (правильно) і ***„шлюб гуми"*** (неправильно, бо шлюб може бути тільки між людьми), або словосполучення "***гражданский кодекс"*** може бути перекладене як ***„цивільний кодекс"*** (правильно) і ***„громадянський кодекс"*** (неправильно), ***„предложение***

на рынке” – як ***„пропозиція на ринку”*** (правильно) і ***„речення на ринку”*** (неправильно).

3. Комп’ютер може сприймати власні назви як звичайні слова і відповідно перекладати, а не передавати їх, що є грубим порушенням норм українського правопису. Так, наприклад, російські прізвища ***Полу́шина*** (від „полушка”), ***Бузило, Медведь, Воробей*** можуть бути перекладені як ***Напівшина, Бешкетувало, Ведмідь, Горобець,*** хоча правильно було б ***Полушина, Бузило, Медведь, Воробей.*** І навпаки українські прізвища ***Цибуля, Щасливець*** можуть бути автоматично перекладені на російську як ***Лук, Счастливец,*** хоча правильно – ***Цыбуля, Щасливец***.

4. Дуже часто, коли виставлена функція „автоматична перевірка орфографії”, комп’ютер може сприймати складні чи невідомі слова як помилку і відповідно виправляти їх. Наприклад, прізвище ***Головащук*** автоматично може розриватися у тексті на словосполучення ***„голова щук”*** (тобто, щучі голови), а прізвища ***Саєнко, Зборовська*** може постійно змінюватися на ***Наєнко***, ***Боровська***, оскільки останні фіксуються в електронному словнику, а перші – ні.

5. Розробники програмних версій не завжди мають змогу зафіксувати всі можливі варіанти загальних і власних назв, тому комп’ютер часто не сприймає складні слова, і якщо їх схожих варіантів немає в електронному словнику, то такі слова виділяються червоним курсивом. Виділені таким чином слова треба перевіряти вже самостійно за традиційними словниками та правописом.

6. Комп’ютерні програми не виділяють змістові помилки, які утворилися внаслідок неправильно набраного слова. Наприклад, якщо помилково набрати ***„вини”*** замість займенника ***„вони”*** у словосполученні *„вони не побачили” – „вини не побачили”* слово „вини” не виділятиметься як помилка, оскільки в електронному словнику зафіксований іменник вина і його словоформи „вини – виною”.

7. Під час набору та автоматичного перекладу при активізації функції „автоматична перевірка орфографії” словосполучення, невластиві для даної мови, виділяються зеленим курсивом, що свідчить про синтаксичні, рідше, про пунктуаційні помилки, які треба виправляти самостійно, звертаючись до відповідної літератури.

Отже, при комп’ютерній обробці текстів не слід повністю покладатися на „штучний розум”, бо, як відомо, ніщо не може повністю замінити людину.

Оформлення списків літератури

Розвиток науки і громадської практики, потреби міжнародного обміну інформацією і комп’ютеризації інформаційних процесів порушили проблему розробки єдиних міжнародних правил складання книгоопису, оскільки несхожість складання описів у різних країнах утруднює обмін інформацією. З цією метою Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій створила **Міжнародні стандарти** бібліографічного опису (ISBD), які набули чинності з 1974 р. Ці стандарти постійно удосконалюються відповідно до потреб міжнародної спільноти. На основі міжнародних стандартів у кожній країні розробляються н**аціональні** стандарти. У Радянському Союзі теж було

створено стандарти, які обов'язково погоджувалися з Міжнародними стандартами. Зараз радянські стандарти набули статусу **міждержавних** і є чинними на теренах колишнього Радянського Союзу. Україна розробляє стандарти з обов'язковим урахуванням міжнародних і міждержавних стандартів.

Бібліографічні описи складаються з бібліографічних елементів. Окремий бібліографічний елемент – це слово, словосполучення або група слів, що подають один елемент бібліографічної інформації.

Елементи бібліографічного опису об'єднано у вісім функціональних зон (зона назви і відомостей про відповідальність; зона видання; зона специфічних відомостей; зона вихідних даних; зона фізичного опису; зона серії; зона приміток; зона міжнародного стандартного номера книги, ціни і накладу). Зони і елементи наводяться в описі в установленій послідовності, окремі елементи можуть повторюватися. Бібліографічні елементи відокремлюються розділовими знаками за загальними правилами синтаксису, а також умовними розділовими знаками, які допомагають орієнтуватися в описах, складених навіть незнайомими мовами. Вони необхідні також для створення інформаційно-пошукових систем на базі електронно-обчислювальної техніки.

Бібліографічні елементи поділяються на обов'язкові та факультативні. Обов'язкові бібліографічні елементи дають змогу ідентифікувати документ, а факультативні – одержати додаткову інформацію про зміст, призначення, форму документа.

Залежно від повноти наведених відомостей про документ бібліографічний опис може бути повним, коротким, і розширеним. Повний опис містить всі обов'язкові та всі факультативні елементи і використовується лише в органах державної бібліографії, наприклад (жирним виділено обов'язкові елементи):

Забужко, О.

Сестро, сестро *[Текст]: повісті та оповідання / О. Забужко; редкол. Л. Фінкельштейн та ін.; передм. В. Скуратівського; іл. Р. Лужецький.* – ***К.: Факт, 2004. – 240 с.****; ілюстр.; 18 см. – (Б-ка укр. класики „Дніпро"). – ISBN 966-664-078-3: 12 грн 70 к., 3 000 пр.*

Короткий опис включає лише обов'язкові біліографічні елементи, наприклад:

Забужко, О. Сестро, сестро. – К.: Факт, 2004. – 240 с.

Більшість реквізитів, які використовуються при бібліографічному описі несуть інформацію, призначену суто для бібліографів, тому в списках літератури до наукових праць усі їх вказувати не варто. Останнім часом найчастіше використовується розширений опис, який містить обов'язкові та деякі факультативні з урахуванням призначення пошукового масиву. Наприклад:

Забужко, О. Сестро, сестро: повісті та оповідання [Текст] / О. Забужко; передм. В. Скуратівського. – К.: Факт, 2004. – 240 с.

Відзначимо ті моменти, які є важливими при укладанні списків літератури до наукових праць:

1. Список використаної літератури обов'язково подається в кінці наукової праці (статті, реферату, контрольної, курсової чи дипломної роботи). Принцип розташування джерел може бути різний: афавітний, наскрізний, хронологічний, тематичний.

2. Якщо використаних джерел менше десяти, то можна використовувати наскрізний принцип посилання (у порядку використання в тексті). Цей принцип є доцільним тільки в статтях чи рефератах. Найбільш поширеним і найзручнішим, особливо коли використаних джерел більше десяти, є алфавітний принцип, при якому всі використані джерела розміщуються за алфавітом на перші літери прізвища автора.

3. Останнім часом посилання оформлюється в тексті в такому вигляді як [8, 45], де перша позиція є вказівкою на номер джерела в списку літератури, а друга – номер сторінки, на якій розміщується використана цитата, тому **джерела в списку літератури слід обов'язково нумерувати**.

4. Для джерел, що вийшли окремим виданням, головними є: автор, назва, назви міста і видавництва, рік виходу, загальна кількість сторінок. Якщо джерело складається з томів, книг чи випусків, то обов'язково вказується номер тому, книги чи випуску.

5. Спочатку в списку розміщується прізвище, і тільки потім ініціали, між ініціалами і прізвищем обов'язково ставиться кома. Потрібно слідкувати аби в позиціях списку вказувалися скрізь або тільки подвійні ініціали, або тільки один ініціал; останнім часом використовується лише ініціал імені. Наприклад:

4. Бабич, Н. Основи культури мовлення [Текст]: навчальний посібник / Н. Бабич. – Л.: Світ, 1990. – 232 с.

5. Забужко, О. Сестро, сестро [Текст]: повісті та оповідання / О. Забужко. – К.: Факт, 2004. – 240 с.

6. Якщо книга написана двома чи трьома авторами, то вона розміщується на прізвище першого автора. На початку вказується лише один, перший автор, а всі автори подаються після назви за однією скісною рискою **(/)**, наприклад:

17. Пазяк, О. Українська мова [Текст]: практикум / О. Пазяк, О. Сербенська, М. Фурдуй. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.

18. Скрипник, Л. Власні імена людей [Текст]: словник-довідник / Л. Скрипник, Н. Дзятківська. – К.: Наук. думка, 1996. – 336 с.

7. Книга, написана групою авторів і надрукована за загальною редакцією, розміщується в списку на перші літери своєї назви, а далі, через одну скісну риску (/) обов'язково вказується редактор:

14. Неорганічна хімія[Текст]: підручник / за заг. ред. І. Іванова. – К.: Вища школа, 1978. − 234 с.

8. Для статей з газет, журналів обов'язковими реквізитами є: автор статті, її назва, назва, номер, рік виходу газети, журналу, сторінки, на яких розміщено статтю. Ці дані також обов'язково розмежовуються певним набором знаків, наприклад:

23. Могила, А. До правопису російських прізвищ / А. Могила // Українська мова в школі. – 1954. – № 4. – С. 70-72.

6. Якщо використане джерело є статтею зі збірника чи розділом з книги, то зразу вказується автор статті чи розділу, назва статті чи розділу, а далі через дві скісні риски (//) – вихідні дані збірника чи книги. Наприклад:

2. Винник, А. Полімери / А. Винник // Актуальні проблеми сучасної хімії: зб.наук.праць. – Вип. 11 / за заг. ред. В. Петренка. – Донецьк: Факел, 2000. – С. 56-59.

9. Джерела у списку не перекладаються, а подаються тією мовою, якою вони вийшли. Всі використані джерела розміщуються з наскрізною нумерацією за зведеним російсько-українським алфавітом (Д, Е, Є, Ё, Ж, З, И, І, Ї...; у кінці алфавіту – Щ, Ъ, Ы, Ь, Э, Ю, Я), а іншомовні джерела – у кінці списку за латинським алфавітом за тією ж нумерацією.

10. При укладанні списків літератури слід обов'язково використовувати загальноприйняті скорочення, зокрема такі як *С., с. (сторінка, сторінки), Т., т. (Том), Кн. (Книга), Ч. (Частина), вип. (випуск), за ред. (за редакцією) та ін.*

Відповідно до ДСТУ 3582-97 „Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі" **у списках літератури до початкової літери обов'язково скорочуються назви** таких **міст** як *К. (Київ), О. (Одеса), Д. (Дніпропетровськ), Т. (Тернопіль), Х. (Харків), М. (Москва), Л. (Львів), Л. (Ленінград), СПб.(Санкт-Петербург).* Решту назв міст у списках літератури слід писати тільки повністю!

У списках літератури не використовуються лапки та слово рік чи його скорочення *р.* (тільки, тоді, коли вони присутні усередині назви статті чи книги).

При оформленні списку літератури слід обов'язково дотримуватися принципів набору текстів на комп'ютері аби уникнути небажаних переносів, що спотворюють текст і псують загальне враження від роботи

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

І. ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ МОВИ

(При виконанні поданих вправ варто користуватися додатком, розміщеним у кінці посібника)

1.1. *Скласти речення з поданими багатозначними словами, зміст яких визначається контекстом.*

Подати руку, подати голос, подати у відставку, аристократичний титул, титул чемпіона, титул книжки (перша сторінка з назвою), переговорний пункт, пункт плану.

1.2. *Із перерахованих значень слова крило визначити зайве.*

Літальний орган птахів, лопать вітряка, дашок над колесом автомашини, бічна частина будівлі, об'єднання за інтересами, угруповання в політичній організації.

1.3. *Утворити пари абсолютних синонімів, скориставшись словами для довідок. За рахунок якого явища вони функціонують в українській мові.*

Процент, екземпляр, тираж, фотографія, аеродром, трансплантація, мука, майдан, іриси, календула, голкіпер, мовознавство, орфографія, біографія, депортація.

Слова для довідок: світлина, пересадка, відсоток, воротар, правопис, примірник, півники, наклад, життєпис, борошно, площа, виселення, нагідки, летовище, лінгвістика.

1.4. С*класти словосполучення з поданими словами, з'ясувавши їх значення.*

Зачиняти – закривати, виявляти – проявляти, запустити – занедбати, боліти – хворіти, вибирати – обирати, викликати – спричиняти.

1.5. *До поданих слів дібрати синоніми. Як вони виникли?*

Невдача, рідкісний, підробка, підвалина, перевертень.

Слова для довідок: фіаско, яничар, унікальний, ренегат, фальшивка, фундамент, імітація, раритетний, манкурт.

1.6. *Із поданих слів доберіть ті, що відповідають контексту.*

Розбіжність чи розходження в думках, розбіжність чи розходження у результатах підрахунку, міжнародне становище чи положення, слідкувати чи стежити за текстом, вмикати чи включати двигун, об'єм чи обсяг інформації, об'єм чи обсяг резервуара, винятково чи виключно обдарований студент, правильна чи вірна відповідь, вибирати чи обирати на посаду, офіційна особа чи особистість, працювати чи трудитись на посаді, розповсюджувати чи поширювати інформацію, помилки зустрічаються чи трапляються у тексті.

1.7. *Вставити в речення омоніми так, щоб унаочнити можливі їх значення.*

Стигнути, луг, балка, моторний, метр, романіст.

1.8. *З'ясувати значення омонімів, що розрізняються наголосом, скласти з ними словосполучення.*

Ви¯года – виго¯да, відомість – відо¯мість, ла¯со — ласо¯, Батьківщи́на – ба¯тьківщина, па¯ша – паша¯, Бо¯стон – босто¯н, склúкання – скликáння, лáпки –лапки¯, обла¯днання – обладна¯ння, еле¯ктрик – електрúк.

1.9. *Виписати у дві колонки багатозначні слова й омоніми, з'ясовуючи їх значення та враховуючи, що окремі слова можуть одночасно виступати і багатозначними словами, і омонімами.*

Зразок:

Багатозначні слова	*Омоніми*
Диван - 1) колегіальний орган у Туреччині; 2) урядова установа в мусульманських країнах.	*Диван – 1) вид м'яких меблів; 2) збірка ліричних віршів у країнах Сходу.*

Блок, грот, курс, гриф, нота, помпа, дипломат, ажур, лама, бал, метр, титул.

1.10. Пояснити значення міжмовних омонімів в українській та російській мовах.

Чоловік, баня, шар, луна, люлька, неділя, край, справа.

1.11. *Пояснити значення паронімів і скласти з ними словосполучення.*

Ефектний – ефективний – дефектний – дефективний; сердечний – сердешний; вникати – уникати.

1.12. *Скласти речення з паронімами.*

Громадський – громадянський, особовий – особистий, прогрес – регрес, досвід – дослід, адресат – адресант.

1.13. *У яких смислових відношеннях знаходяться пароніми* експорт – імпорт, еміграція – іммігрaція?

1.14. *Утворити словосполучення з поданих слів, правильно поєднуючи їх.*

Вибирати/обирати (картоплю, президію, депутатів, пиріжки з печі, одяг, дружину, спеціальність). Мальовничий/малярський (факультет, куточок, місцевість, пензлик). Приймати/сприймати (на слух, до партії, до університету, як жарт). Привести/призвести (на суд, в рух, до ускладнень, до трагедії, до рівноваги). Військовий/воєнний (перемога, служба, суд, час, частина, лікар). Здібний/здатний (до математики, на подвиг, на злочин, актор, прислужуватися). Робочий/робітничий (день, зарплата, одяг, час, містечко).

1.15. *Використовуючи тлумачний словник, пояснити значення паронімів.*

Орден – ордер, дипломат – дипломант – дипломник, факт – фактор, ділянка – дільниця, показник – покажчик.

1.16. *Визначити зміст паронімів, утворивши словосполучення, які визначають контекст.*

Зразок: економний засіб - економічний показник.

А) Ознайомитись – познайомитись, звертання – звернення, особовий – особистий, питання – запитання, кампанія – компанія, діловий – діловитий, тактичний – тактовний, дипломат – дипломант.

Б) Обслуга – обслуговування, їда – їжа, олія – олива – оліфа, винятково – виключно, свідоцтво – свідчення, ефектний – ефективний, статичний – статистичний, адресант – адресат.

В) Адрес – адреса, досвід – дослід, пам'ятник – пам'ятка, письменність – писемність, абонент – абонемент, статут – статус, авторитетний – авторитарний, нормальний – нормативний.

1.17. *До виділених слів дібрати подані у дужках синоніми.*

Незгода/знегода (розбіжність у поглядах/нещастя, труднощі); **факт/фактор** (умова, причина/подія, явище); **уява/уявлення** (розуміння, поняття/фантазія, здатність уявляти); **зумовити/обумовити** (зробити застереження/ спричинити); **обсяг/розмір** (кількість, ме□жі, величина/довжина, висота); **покажчик/показник** (прилад, напис, знак/доказ, свідчення, дані); **пригода/нагода** (подія, випадок, історія, інцидент / можливість, шанс, момент); **виго□да/ви□года** (зиск, прибуток, ґешефт/зручності); **стосунки/відношення** (взаємини/взаємозв'язок); **шко□да/шкода□** (жаль, прикро, марно/збитки, втрати).

1.18. *До поданих слів дібрати відповідники, що розкривають їх значення.*

А) **Білет/квиток** (екзаменаційний, вхідний, лотерейний, кредитний, проїзний, партійний). **Виняток/виключення** (з університету, із правил). **Загроза/погроза** (підтоплення, вибуху, жестом, словом). **Мета, ціль/ціль, мішень** (мати на …, влучати у …, мати за …). **Об'єм/обсяг/розмір** (столу, приміщення, тіла, майдану, предмета, рідини, повітря (у кубічних одиницях), бюджету, книги). **Шко□да/шкода□** (праці, грошей, зусиль; невиправна, значна). **Ящик/шухляда** (для сміття, товару; письмового столу). **Скринька/скриня** (велика, старовинна; поштова, невеличка).

Б) **Спосіб/засіб** (для існування, для копіювання, миючий, ефективний, легкий). **Відносини/відношення** (геометричні, між предметами, правові, дипломатичні, між явищами, величинами). **Взаємини/ставлення** (між людьми, до рідних, до колег, між країнами). **Підписка/передплата** (на газети, про невиїзд). **Правління/управа** (Спілки композиторів, філателістів; знайдемо і на вас). **Основа/основи/фундамент** (будівлі, математики, споруди, слова, доповіді, моралі, трикутника). **Твердження/твердднення** (переконливе, сумнівні, бетону, маси). **Тираж/наклад** (лотереї, видання, спортлото, газети,

книжки). **Фон/тло** (звуковий, радіаційний; неба, малюнку).

В) **Працівник/робітник** (культури, будови, освіти, шляховий, науки, газети, заводу). **Відтинок/відтінок** (часу, почуття, звука, відстані, простору, кольору). **Ділянка/дільниця** (будівельна, вулиці, виборча, землі, шкіри). **Намір/думка** (певний, злий, власний; вірний, хибний). **Прогін/прогин** (між двома точками (проміжок); поверхні, площини, конструкції). **Пригода/нагода** (непередбачена, щаслива, прикра, приємна). **Результат/наслідок** (підрахунку, біди, пожежі, спостережень, досліду, невправності). **Розбіжність/розходження** (думок, швів, переконань, площин). **Ступінь/степінь** (формальний, учений, гами, ладу, порівняння, відображення).

1.19. *Запишіть словосполучення, добираючи з дужок відповідні за значенням слова.*

А) Валютна сума (поступить, надійде), (хресні, хрещені) батьки, (потратив, витратив) час, (посвятили, освятили) пам'ятник, (прийшов, настав) час, (взято, прийнято) до уваги, (застосовували, приміняли) силу, збори (прийняли постанову, ухвалили), мені (приходилось, доводилось) про це вже чути, (багаточисельні, численні) документи, (знає, розбирається) глибоко, (провідна, ведуча) організація, факти (збігаються, схожі), порушення (чинних, існуючих) законів.

Б) Я про це (дізнався, узнав), (тягнув, зволікав) із вирішенням, енергія (руйнуюча, руйнівна), (поліпшення, покращення) справ, книгу (відкриємо, розгорнемо), лічильник (включено, увімкнено), закон (вступив у силу, набув чинності), пристрасті (вляглися, вгамувалися), висновки (витікають, випливають), ціна (виросла, зросла) в десять (раз, разів), (вдягати, надягати) прикраси, мені (видається, здається), (цільне, незбиране) молоко.

В) Запорука (цьому, цього), (шерстяна, вовняна) хустка, (якісна, хороша, добра) організація праці, (кінцевий, остаточний) вибір, це (зайвий раз, ще раз) підкреслює, (довгий, тривалий) час грабували, (дійсна, справжня) незалежність, (братські, братні) народи, (жильці, мешканці) будинку, (відношення, ставлення) до справи, завідувач (відділом, відділу), випустили (з виду, з уваги), (підписка, передплата) газет.

1.20.*До поданих слів дібрати у дужках відповідники.*

Визволяти – звільняти – вивільняти (кошти, з полону, час, з роботи, з-під арешту). Виголошувати – проголошувати – оголошувати (наказ, незалежність, тост, доповідь, присуд, тривогу). Виконавчий – виконавський (колектив, лист, комітет, орган, майстерність, мистецтво, стиль, команда). Вимикати – виключати (струм, телефон, воду, мотор, верстат). Зачиняти – заплющувати (шафу, очі, скриню, вікно). Запровадити – впроваджувати – втілювати (зміни, машини, ідею, задум, реформи). Збройний – озброєний (до зубів, конфлікт, напад, загін). Шкірний – шкіряний (взуття, хвороби, виробництво, подразнення, футляр). Злочинний – злочинницький (наміри, війна, сутність, діяльність). Кваліфікований – кваліфікаційний (комісія, працівник, розряд, рецензія, характеристика). Правити – управляти (човном, підприємством, державою). Лікарня́ний – лікарський (заклад, трави, допомога, режим). Наказо́вий –

наказни́й (тон, гетьман, команда). Одинокий – поодинокий – одиничний (хатина, екземпляри, постать, перехожі, постріли, судження). Прилад – пристрій (копіювальний, розпилювальний, кисневий, рятувальний). Примірник – екземпляр (книги, газети, тополі). Сердечний – сердешний (невроз, жінка, ліки). Стилістичний – стилізований (відтінок, орнамент, мова, тенденції).

1.21.*Записати словосполучення, вибравши правильний варіант.*

Міжнародне положення чи становище, виключно чи винятково обдарований студент, виборне чи виборче право, втратити свідомість чи знепритомніти, об'єм чи обсяг резервуара, об'єм чи обсяг інформації, особиста чи особова охорона президента, особистий чи особовий склад фірми, громадська чи суспільна думка, громадська чи суспільна наука, сімейне становище чи стан, географічне положення чи становище, закінчити чи завершити школу, закінчити чи завершити навчання, відносини чи взаємини між державами, відносини чи взаємини між колегами.

1.22. *У поданих словосполученнях знайти зайві слова, записати правильні варіанти.*

Відступати назад, йдеться мова про надання кредиту, свято народного фольклору, підйом угору, моя автобіографія, об'єднувати воєдино зусилля, пам'ятний меморіал, хронометраж часу, о дев'ятнадцятій годині вечора, у січні місяці, за звітний період часу, прейскурант цін, вільна вакансія, на мою власну думку.

1.23. Запишіть правильні варіанти словосполучень, що мають слова і форми, не вживані в літературній мові. З трьома виправленими словосполученнями скласти речення.

Слідуючі члени групи, у самий найближчий час, повістка дня, приймати участь, на протязі трьох років, більш вища оцінка, я рахую, що ця пропозиція слушна, не дивлячись на матеріальні труднощі, у слідуючому учбовому році, заключити договір, підписка на газети й журнали, любий студент здатний виконати це завдання, завірення підпису, уступити місце в транспорті, заняття продовжуються до п'ятнадцятої години, досягнення в області інформаційних технологій, охорона оточуючого середовища, переписка між підприємствами.

1.24. Визначити, які слова та словосполучення будуть характерними для ділового стилю

Був п'яним – перебував у нетверезому стані, погана продукція – продукція низької якості, захиститися вчасно – захистити диплом своєчасно; допомогти – надати допомогу, прекрасне ставлення до роботи – сумлінне ставлення до роботи; трудитися на підприємстві – працювати на підприємстві; домовлятися – вести переговори; згодитись – дійти згоди; оглянути – зробити огляд; дбати про колег – виявляти увагу до колег; давайте почнемо – пропоную почати; сідайте – прошу сідати; засідання розпочинатиметься – засідання буде розпочинатися; своїми руками відремонтувати – власноруч відремонтувати.

1.24. Вказати лексичні значення даних слів, скласти з кожним словом словосполучення.

Автограф, акварель, барокамера, бібліографія, бібліофіл, дискотека, космодром, монографія, поліклініка, президент, перископ, прототип, хронометр, ортотелеграма, циркулювати, епічний, епіцентр, квазінауковий, пан'європейський.

ІІ. ОСНОВНІ НОРМИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

2.1. Поставити, де потрібно, апостроф.

А) П...ять, дев...ять, м...якість, з...являтися, з…йомка, взаємопов...язаний, з…агітувати, без...ядерний, від...ємний, з...єднаний, з...їхати, цв...ях, тьм...яний, п...ятниця, дріб...язок, м...ясний, слов...янський, олов...яний, пред...явити, пів...яблука, св...ято, обов...язок, дерев...яний, Лук...янівна, в...ється, перед...ювілейний, пір...їна, Мар...яна, об…їзд.

Б) Рум...яний, кип...ятильник, під…йом, з...явитися, крем...яний, м...ята, сузір...я, від...їжджати, міжгір...я, п...ятірка, зв...язок, зор...яний, з...їзд, св...ятковий, В...ячеслав, Лук...янець, вітр...як, з…орієнтуватися, бур...ян, зав...язка, тьм...яний, черв...як, сурм...яний, Придніпров...я, Підмосков...я, Заполяр...я, львів...янин, підв...лений, пів...ящика, дит...ясла, бур...як.

2.2. Поставити, де потрібно, м'який знак.

А) Ковз...кий, змен…шити, сіл...с...кий, стал..., мід..., кур...йоз, нул..., ізмаїл...с...кий, молод..., токар…, кіл...кіст..., науковец..., шприц..., абзац..., герц..., шіст...сот, п...ят...сот, гір...кий, різ...бяр, зблиз...ка, змагают...ся, вчит...ся, секретар..., Любов..., Ігор..., вісім..., мід...вмісний.

Б) Майбут…нє, перевір…те, ковал…с…кий, уман…с…кий, тр…ох, чотир…ох, Хар…ків, Натал…чин, стіл…ці, їхн…ого, ін…ший, мен…ший, казан…с…кий, гуцул…с…кий, ріж…те, токар…с…кий, річ…, в...яз…кість, сут…ність, сут…, мід…, мід…ний, йдет…ся, здебіл…шого, гідніс…т…, пишеш…, поділ…с…кий.

В) Здебіл…шого, гідніс…т…, пишеш…, змагаєш…ся, шіст…надцят…, шіст…десят…, пят…сот, близ…кіст…, Казан…, казан…с…кий, камін…, камін…чик, оболон…ці, Хар…ків, сіл…с…кий, гір…с…кий, майбут…ній, чотир…ох, пот…мяніти, говорит…ся, мен…ший, подал…ший, урал…с…кий, Уман…щина.

2.3. До поданих слів дібрати однокореневі слова або інші форми поданого слова відповідно до послідовних чергувань голосних звуків. Зразок: сон – сну.

Дріб, кисень, водень, число, випадок, залишок, камінь, рівень, кінець, сто, шість, сім, вісім, дохід, особа, слово, корінь, виріб, зубець, дріт, січень, сосна, дно, Київ, Харків, збір, перехід, папір.

2.4. Вставити, де потрібно, пропущені букви.

Чотири – ч…твертий, шість – ш…стеро – ш…стий, віз – в…зити – в…зти, день – д…ня, сім – с…ми, подорож – роздор…жжя, він – й…го, радість – рад…сті, осінь – ос…ні, весна – вес…н, посол – пос…ла, вечір – веч…ра – веч…ря – увеч…рі, боєць – бой…вий, Київ – Ки…ва, вікна – вік…н, ігри – іг…р.

2.5. До поданих слів дібрати однокореневі слова або інші форми поданого слова відповідно до послідовних чергувань приголосних звуків г – ж – з; к – ч – ц; х – ш – с. Зразок: друг – дружба – друзі.

А) Око, бік, книга, увага, перемога, техніка, вік, естетика, плуг, рік, ріка, кулак, блок, порох, Арктика, Ольга, рух, смуга, вухо, логіка, крига, рука, тайга, кінетика.

Б) Лінійка, копійка, чайка, каталог, книга, вага, луг, класика, специфіка, фізика, статика, фабрика, математика, етика, електрика, сполука, дух, порох, кожух, горох.

2.6. Утворити прикметники з суфіксом –ськ-

Кривий Ріг, Прага, Острог, Волга, Прилуки, Гаага, Запоріжжя, Магдебург, Дрогобич, Кагарлик, Гадяч, Париж, Норвегія, Туреччина, читач, викладач, товариш.

2.7. Від поданих слів утворіть нові слова за допомогою суфіксів –ськ-, -ств-, враховуючи зміни приголосних. Зразок: *Воронеж – воронезький, убогий – убозтво.*

Дрогобич, Прага, француз, таджик, Волинь, Черкаси, киргиз, Козелець, товариш, козак, Галич, Острог, Бахмач, Запоріжжя, Рига, Кременчук, Кривий Ріг, ткач, Прилуки, Ладога, волох, чех, студент, Карпати.

2.8. Утворити форму вищого ступеня порівняння прикметників за зразком: *близький - ближчий.*

Дорогий, дужий, вузький, високий, хороший, тонкий, товстий, легкий, слабкий, рідкий, низький, близький, малий, великий.

2.9. Поставити подані дієслова у форму першої особи однини теперішнього чи майбутнього часу, визначивши чергування приголосних. Зразок: просити – прошу, *с – ш*.

Косити, ходити, водити, возити, мастити, їздити, крутити, любити, графити, топити, колихати, платити, розмістити, берегти, ловити, купити, летіти.

2.10. Утворити від поданих слів прикметники, яке явище при цьому спостерігається? Чи у всіх словах?

А) Проїзд, чистити, уста, тиждень, область, захист, вість, якість, кількість, швидкість, вартість, випуск, контраст, агент, аспірант, контраст, масло.

Б) Тиждень, виїзд, пропуск, якість, кількість, область, честь, баласт, місто, турист, користь, захист, швидкість, гігант, студент, серце, перехрестя.

2.11. Переписати слова, вставляючи замість крапок, де потрібно, пропущені літери.

Закон…ість, перед…ень, від…ача, прочита…ний, дан…ий, воз…єднання, цін…ість, одягне…ний, годин…ик, від…іл, нерозчин…ий, несподіва…ний, обгрунтован…ий, об…итий, щоден…о, бездоган…ий, числен…ий, подан…ий.

2.12. Вставити, де потрібно, другий приголосний.

Стат…я, знан…я, жит…я, суд…я, Запоріж…я, злит…я, самоврядуван…я, страхуван…я, чемніст…ю, терт…я, узбереж…я, сіл…ю, пам'ят…ю, радіст…ю, тін…ю, мід…ю, зарубіж…я, розпоряджен…я, наголошен…я, століт…я, сторіч..я, ріл…я, Забайкал..я, туш…ю, облич…я, річ…ю, доповід…ю, Закарпат…я, Приурал…я, Поліс…я, Поволж…я.

2.13. Поставити іменники в орудному відмінку.

Орбіталь, модель, радість, вертикаль, мідь, ртуть, діагональ, сіль, скатерть, туш, суміш, вість, вісь, Керч, жерсть, кліть, суть, річ, грань, честь, доповідь.

2.14. Визначити в яких словах відбувається подовження, а в яких подвоєння.

Вчення, переддипломний, віддати, роззосередити, синхронний, багатогранний, стаття, відділ, дослідження, коливання, електронний, протонний, нейтронний, половинний, денний, даний, екстрений, істинний, узбіччя, чинний, припущення, наддніпрянський, мілкодонний, машинний, рівняння, твердження.

2.15. Перекласти подані слова українською мовою, вживаючи, де потрібно, подовжені та подвоєні приголосні.

Воссоединение, судья, соцветие, нежданный, трёхсотлетие, бытие, предместье, обобщение, затишье, бессистемный, за Керчью, статьёй, невинный, знание, усилие, Левобережье, осью, эмалью, трение, медью, ртутью, Запорожье, Забайкалье.

ІІІ. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

3.1.*Записати подані слова українською мовою, з'ясувати, за якими правилами вони пишуться.*

А) Диета, деликатный, визит, оригинальный, циклон, пейзажист, пластырь, циферблат, библиография, вентилятор, химикаты, арктический, профилактика, паралич, ситуация, цитадель, автоматизация, поливитамины, интенсификация, мандарин, спираль, гидрология, Скандинавия, Тибет, Египет, Токио, Мадрид, Мексика, Сирия, история, академик, консилиум, критерий, динамо, кодеин, ультиматум.

Б) Иммитация, полис, диктат, тарификация, симпозиум, азимут, сертификат, диадема, циркуль, юрисдикция, протеин, виртуальный, ангидрид, симбиоз, инверсия, радиация, вираж, Вашингтон, Аргентина, Сицилия, Чикаго, Бастилия, Братислава, архив, гибриды, дезинфекция, космонавтика, спирт, лимон, апельсин, утилитарный, дискриминация, субсидия, стоицизм, шифон, сюита, архаизм.

В) Такси, таксист, тривиальный, колибри, дивизия, кимоно, вентиляция, Чили, Корсика, Ватикан, Бразилия, Вашингтон, Флорида, Мавритания, аксиома, лизинг, полис, протеин, градиент, гидролиз, индикатор, бензин, симптом, президент, бизнес, такси, шасси, кабинет, консорциум, депозит, субсидия, юрисдикция, сертификат, депонент, импульс, протеин, астероид, холдинг.

3.2. *На місці крапок поставити і пояснити* ***и, і, ї****, поясніть закономірність їх вживання.*

А) Агност...ц...зм, аж...отаж, А...да, аквар...ум, акме...зм, альтру...зм, ам...доп...р...н, аморт...зац...я, аморт...ф...кац...я, антагон...зм, ар...тм...я, ате...зм, афор...зм, баст...он, беду...н, бук...н...ст, в...раж, вульгар...зм, геро...ческий, де...зм, шк...пер, шов...н...зм, шр...фт, штат... в.

Б) Д...адема, ел...пс...с, ...д...л...я, ...ндустр...ал...зац...я, ...н...ц...ат...ва, ...нту..ц...я, катол...ц...зм, к...пар...с, кол...бр..., кол...з..я, кол...т, колокв...ум, кру...з, ма...с, мао...зм, мульт...пл...кац...я, нац...ст, п...рам...дон, пров...нц...ал...зм, с...он...зм, сю...та, такс...ст, такс..., ш...мпанзе, ш...фон.

В) Аквамар...н, аз...мут, акц...онер, альтру...зм, амб...ц...я, галюц...нац..я, д...ктат, д...нам...зм, д...скр...м...нац...я, д...станція, ...д...омат...ка, ...нту...ц...я, л...м...т, м...л...таризм, р...тор...ка, тар..ф..кац...я, тр...в...альний, ут...л...тарний, ц...ркуляр, ант...б...от...к, д...с...м...ляц...я, емп...р...окр...т...ц...зм, коде...н, сто...ц...зм.

3.3. *На місці крапок поставити і пояснити* ***и, і, ї****, поясніть правила їх вживання.*

А) Алж...р, Антаркт...да, Аргент...на, Б...рма, Браз...л...я, Ваш...нгтон, Верг...лій, Гал...лей, Гр...г, Гр...нв...ч, Д...дро, Єг...пет, Кал...форнія, Єрусал...м, К...пл...нг, К...тай, Кр...т, Л...ван, Лу...с, Паган...н..., С...нгапур, Т...ц...ан.

Б) Австрал...я, Амер...ка, Л...тва, К...пр, Пар...ж, Р...га, Сард...нія, С...ц...лія, Тадж...к...стан, Тавр...я, Та...ті, Т...бет, Ф...л...ппіни, Ч...лі, Балт...ка, Афр...ка, Ток...о, Узбек...стан, Хем...нгуей, Х...рос...ма, Шелл..., Палест...на.

3.4. Записати подані слова українською мовою, з'ясувати, за якими правилами вони пишуться.

Реактив, генератор, реостат, эскиз, элемент, иена, евро, термометр, ефрейтор, епископ, конвейер, фойе, конгруэнтный, траектория, инженер, проектирование, пациент, клиент, телеграф, ингредиент, рефлектор, селен, эскалатор, эстафета, реестр, полиэдр, диэлектрик, коэффициент, реэкспорт, пиетет, эпоха.

3.5. *Замість крапок поставити та умотивувати* ***е*** *або* ***є*** *відповідними правилами їх вживання.*

Р...ф...рат, аг...нтура, ад...кватний, про...кт, адр...налін, фе...ричний, ал...бастр, ф...йл...тон, він...гр...т, ал...ксандрит, ал...горія, фой..., альв...оли, ан...ст...зія, ф...рв...рк, фломаст...р, поліомі....літ, про...кція, рак...топлан...р, ре...міграція, р...йхстаг, д...з...ртир, р...кордсм...н, т...л...тайп, ко...фіці...нт, ф...ном...налізм, компром...тація, конве...р, д...лікатний, інт...л...кт, тра...кторія, с...л...кція, інт...ліг...нт, Ф...й...рбах.

3.6. *На місці крапок поставити пропущені літери. Підкреслити слова, в яких немає префіксів, і пояснити їх значення*.

Р...абілітація, р...агувати, р...кошет, д...вальвація, д...лема, д...цибел, р...активний, д...ригент, ант...історичний, д...героїзація, д...фтонг, р...кредитив, р...торика, д...ференціал, ант...гігієнічний, р...акліматизація, р...туал, д...ктатор, д...диференціація, ар...тмія, д...пігментація, д...сахариди, р...продуктор, р...трансляція, д...ескалація, д...компресор, д...версія.

3.7. *Вставити пропущені літери. Пояснити написання* ***и, і, ї, е, є.***

А) Альт...рнатива, ап...нд...цит, арх...тектон...ка, аф...рист, в...нт...ляц...я, верс...фікація, геро...ка, д...пресія, д...т...кт...в, д...р...ктива, д...р...гент, інт...л...гент, ім...тація, інц...дент, комб...н...зон, комп...ляція, компром...тувати, поз...тивізм, пр...зидія, пр...в...л...йований, прим...тивізм, про...кт, р...пресія, с...нсація, сп...ц...фічний, ст...лізація, ульт...матум, факс...міле, ц...в...лізація, експр...сивний, еруд...ція, сю...та, ате...ст, р...в...з...он...зм, д...сбакт...р...оз, ре...страц....я.

Б) Абор...г...н, автор...тет, альтру...ст, ант...с...м...т...зм, ант...інт...л...ктуал...зм, аск...т...зм, в...т...р...нар, д...з...нт...гратор, д...з...нф...кц...я, д...ц...м...тр, д...л...тант, д...скр...д...тац...я, д...ф...р...нц...ац...я, і...рарх...я, інт...л...г..літний, кр...т...р...й, м...р...д...ан, п...н...ц...л...н, пр...амбула, п...р...ф...р...я, п...р...скоп, п...р...фраз, пр...д...кат, пр...з...д...нт, пр...т...нд...нт, пр...ор...т...т, пр...п...г...нд...ст, р...ж..сура, р...з...д...нц...я, р...кв...з...ц...я, р...ф...р...ндум.

3.8. *Наведені слова записати українською мовою.*

А) Аббревиатура, аккомодация, аккорд, аккредитив, аккуратный, аккумулятор, анналы, аннотация, Апеннины, аппетит, апелляция, аппликация, атташе, ассистент, ассортимент, аттестация, баллон, барокко, бацилла, босс, комментарий, конгресс, дискуссия, кассета, пресс-конференция, шасси, прогрессивный, пресса, коммутатор, компромисс, либретто, параллель, миссия, иммунитет, корректор, территориальный, коллега, оппонент.

Б) Брутто, трасса, шоссе, панно, атташе, иррегулярный, иррациональный, иммиграция, тонна, финн, аннотация, беллетристика, прогрессивный, компресс, аппликация, ассамблея, грамматика, аффикс, ассимиляция, бюллетень, профессия, булла, килограмм, аккомпанемент, аккумулятор, асимметрия, иллюстрация, мадонна, иллюминация, Аннет, Миссисипи, аттестат, параллель,

кореспондент, массаж, тролейбус, телеграмма, барокко, либретто, ванна.

В) Аттестат, параллель, корреспондент, массаж, троллейбус, телеграмма, барокко, либретто, ванна, брутто, трасса, шоссе, панно, атташе, иррегулярный, иррациональный, иммиграция, тонна, финн, аннотация, беллетристика, прогрессивный, компресс, аппликация, ассамблея, грамматика, ассимиляция, бюллетень, профессия, булла, килограмм, аккомпанемент, аккумулятор, ассиметрия, иллюстрация, мадонна, иллюминация.

3.9. *На місці крапок поставити, де потрібно, пропущені літери. Пояснити правопис слів. Підкреслити слова, де збереглося подвоєння літер.*

А) Аб...ревіатура, кор...ектор, ак...орд, ман...а, фін..., кас...ета, ак...ордеон, ак...умулятор, артил...ерист, конгрес..., тон...а, фортис...имо, грип..., ком...ентатор, бон...а, дрес...ирувати, кол...оїд, ат...естат, брут...о, п'ятитон...ий, крос..., труп...а, бар...икада, ал...ея, піаніс...имо, бал...істичний, ап...еляція, крос...ворд, кор...ектний, інтермец...о, гал...ерея, бюл...етень.

Б) Ас...иміляція, гам...а, барок...о, дес...ерт, стак...ато, новел...а, кол...екція, клас...ицизм, мас...ивний, гум...анізм, віл...а, кас...ир, діаграм...а, ван...а, депрес...ія, ам...іак, нет...о, пан...о, бал...онний, бел...етристика, дол...ар, дон...а, ан...отація, ім...унітет, дис...ертація, кол...ега, ат..аше, бел...адон...а, ат...ракціон, іл...юзія, суф...ікс, стел...аж, диф...узія, ком...юніке, мас...аж.

3.10. *Замість крапок поставити, де треба, пропущені літери. Пояснити правила їх вживання.*

Арар...ат, Андор...а, Анкар....а, Ангар....а, Дік...енс, Галіл...ей, Рос..іні, Паган...іні, Арден...и, Апен..іни, Пан...ама, Гарон...а, Гаван...а, Пуч...іні, Ел...ада, Дел...і, Гол...андія, Ас...ирія, Марок...о, Рол...ан, Пір...енеї, Ізабел...а, Брюс...ель, Кутаїс...і, Ліл...ь, Ельзас..., Сомал...і, Йоган...есбург, Салон...іки, Яф...а, Дюс...ельдорф, Жан...а, Тор...ічел...і, Кентук...і, Бір...обіджан, Ахіл..., Фірдоус...і, Тал...ін..., Бремен..., Шил...ер, Мек...а, Ліс...абон, Пал...адій.

3.11. *Замість крапок поставити, де треба, пропущені літери.*

Ас...иметрія, ім...атеріалізм, ас...ортимент, ір...еальний, ал...егорія, ак...омпанемент, ас...иміляція, ім...обілізація, ам...оніти, ам...оральний, оп...озиція, ам...етист, ал...огізм, оп...тимізм, оп...ортунізм, ам...ортизація, ан...ініовий, ім...ігрант, ат...еїзм, контр...еволюційний, ал...егро, ан...али, ін...ервація, ан...омалія, ан...отація, ас...инхронний, ак...омодація, ан...ормальний, ас...орті, оп...онент, ам...орфізм, ал...ергія, ан...улювати, ас...имптоми, ак...ордеон, транс...портир, сюр...еалізм, оп...еративний, ок...азіоналізм, ем...іграція.

3.12. *Записати подані слова українською мовою, з'ясувавши вживання апострофа і м'якого знака в словах іншомовного походження.*

Виньетка, марсельеза, монпансьє, эскадрилья, мадьяр, портьєра, ательє, карьера, курьез, серьезный, бюро, пюре, вестибюль, пьедестал, пьеса, мышьяк,

интервью, коммюнике, адьютант, компьютер, Монтескъе, Мюнхен, Ньютон, колье, Ружье, субъект, инъекция, барьер, премьера, Пьер, валерьянка, рюкзак, бульон, шампиньон, Гюго.

3.13. *Поставити, де потрібно, м'який знак або апостроф. Поясніть правопис та значення цих слів.*

А) Авен...ю, автопавіл...йон, ал...янс, ател...є, барел...єф, батал...йон, бл...юз, бл...юмінг, бутон...єрка, б...юро, б...юст, вал...юта, вар...єте, В...єтнам, вол...єр, вуал...ю, дез...інформація, дос...є, дубл...яж, д...юшес, ж...урі, з...економити, камарил...я, конферанс...є, кон...юнктура, кс...ондз, кур...йоз, шансон...є, шампін...йон.

Б) К...ювет, к...юрі, Лавуаз...є, л...юкс, л...ютня, мад...яр, медал...йон, мезал...янс, мільйонер, модел...єр, Мол...єр, м...юзик-хол, н...юанс, Н...юфаундленд, п...єдестал, порт...єра, прес-пап...є, рант...є, Рив...єра, Севіл...я, фаміл...ярний, фокстер...єр, ф...юзеляж, Х...юстон, шев...йот, шин...йон, транс...європейський.

В) Інтерв...ю, б...юджет, грав...юра, деб...ют, інтер...єр, ін...єкція, кар...єра, ком...юніке, кон...юнктивіт, кол...є, кур...йоз, кур...єр, к...юре, Лур...є, Монтеск...є, б...юлетень, прем...єра, п...єдестал, дос...є, П...ємонт, Руж...є, Ф...єзоле, бар...єр, комп...ютер, кон...юнктура, п...юпітр, сен..йор, ад...ютант, б...єф, ар...єргард, г...яур, б...язь, бул..йон, транс...європейський.

IV.ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

4.1. *За допомогою префіксів без-, роз-, утворити антоніми до поданих слів.*

Хребетний, платний, шумний, смертний, класовий, захисний, цінний, взутися, сильний, аварійний, журний, грамотний, відповідальний, людний, єднати, сідлати, класти.

4.2. Вставити пропущені букви у поданих словах.

Пр…мудрий, пр…старілий, пр…бережний, пр…бічник, пр…дставник, пр…більшити, пр…бутковий, пр…гнічення, пр…їзд, пр…йом, п…р…дплата, п…р…обрання, п…р…пис, п…р…тинати, п…р…дчуття, пр…землитись, пр...звище, пр…дніпровський, пр…зупинити, пр…меншити, пр…свята, пр…датний, пр…ймальня, пр…значення, пр…клад, пр..звисько, пр…ладдя, пр…сутній.

4.3. Утворіть від поданих нові слова з префіксами с-, з-, зі-.

А) Робити, шити, чистити, питати, сушити, дивувати, фотографувати, добувати, гріти, казати, будити, сунути, копіювати, творити, псувати, рвати, ставити, писати, плутати, проектувати, терти, берегти, будувати, економити, орієнтуватись.

Б) Молотити, руйнувати, чинити, формувати, характеризувати, пиляти, давати, будувати, хвилювати, казати, ховати, шити, сипати, чистити, цідити, жати, сушити, сохнути, класти, кувати, пустити, творити, хід, твердження.

4.4. *Утворити слова з префіксами при-, пре-, поясніть правопис.*

Хід, єднати, гнутися, добрий, поганий, злий, мусити, дорогий, широкий, високий, ліпити, бити, мудрий, гарний, дніпровський, кріпити.

4.5. *Від поданих слів утворіть максимальну кількість нових за допомогою префіксів, поясніть написання їх.*

Зразок: писати – списати, розписати, відписати, одписати, надписати, обписати, підписати.

Хвалити, крутити, купити, чесати, плести, топтати, шити, копати, палити, брати, гнати, слати.

4.6. *Перекласти слова українською мовою.*

А) Бессмертный, бестрепетный, бесследно, расслышать, рассыпать, разбегаться, расцвет, распустить, раскрыть, распределение, раскол, рассчитать, расхождение, расспрашивать, рассчитывать, сделать, снести, сломать, сливать, смыкать, соскочить, сжимать, сорвать, сгребать, испортить.

Б) Свалить, свисать, сбивать, счистить, слетаться, слет, сшить, ссыпать, сгореть, сцедить, исцелить, сбиться, спросить, сгущать, сдружиться, сфотографировать, сформировать, схватить, спускать, стереть, сплывать, списать, сконструировать, скрепить, созвать, спилить, стемнеть, склевать.

4.7. *Перекласти слова українською мовою.*

Антигормональный, квазистационарный, дискретность, диоксан, дизъюнкция, диафрагма, децидуальный, дешифрация, диацетоновый, антианемический, антисептик, детоксикация, квазикристаллический, деструктор, антиаритмический, антитело, антиоксидант, антимикробный, дибензил, квазиорганизм, антиактиватор, антивещество, диметил, дисмнезия, антибиотик.

4.8. *Перекласти, враховуючи правопис префіксів в українській мові.*

А) Сколотить ящик, раскладывать товары, сбавить скорость, археологические раскопки, сбить ударом, раскорчевывать парк, скалывать бумагу, распаханное поле, скомбинировать платье, расписной кувшин, сморщиваться от боли, рассматривать картину, сматывать удочки, рассчитывать на помощь, смять полотенце, расширенное заседание.

Б) Снять запрет, безбрежное море, собирать коллекцию, безграничная преданность, съеденный обед, осеннее бездорожье, создавать кружок, бездоказательное объяснение, созывать собрание, беспартийная работа, сокращать изложение, безаварийная поездка, сопоставление фактов, сорванный цветок, сплоченный коллектив, сплетать волосы, сыпать зерно.

В) Бесспорное доказательство, стискивать клещами, стряхивать пальто, счищать пятно, бессистемное изложение, сшитый костюм. Беспересадочный перелет, бесстрашный герой, беспримерный подвиг, бездонная пропасть, бесхребетное животное, безоблачное небо, безграничные дали, матросская бескозырка, бескрылый человек, безземельный крестьянин.

Г) Осеннее бездорожье, безводная степь, расформированный полк, растертый в порошок, расклеить листовки, раздробленный камень, рассудительный человек, развязать узел, разведка партизан, расхаживать по полю, разбежаться с трамплина, разгадать тайну, разглядеть недостатки, расстилать скатерть, бесконечный путь, расчистить дорогу, расхвалить.

4.9. *Переписати слова, вставляючи замість крапок пропущенні букви, пояснити правопис.*

А) Бе..соння, ..горнути, ..будити, ро…учувати, бе..шелесний, ро...дрібний, бе..цінний, ро...пилювати, бе..формний, ро...кішний, ві..краяний, ро...тлумачити, ві..кинений, ро...саджувати, ві..правлений, ро...секретити, мі..клітинний, ро...чарований, мі..парламентський, ро...шифрувати, на..колоти, ро...брати, на..кусити, ро...рвати, бе...аварійний, ро...писаний.

Б) Пі..тримати, бе...оплатний, пі..хвалити, бе...ро...судний (нерассудительный), пі..крутити, ..пробувати, ..грати, бе...помилковий, ..простувати, ..тліти, бе...формний, ..тривожитися, ..грати, бе...цінний, ..хопити, бе...силий, ..сушити, бе...журний, ..сохнути, ..стрибнути, бе...цільний, ..цілитель, ..чеплений, ..мивання, ..щурений, ...щипувати, ..мліти.

V. НАПИСАННЯ СКЛАДНИХ СЛІВ-ТЕРМІНІВ

5. 1. Пояснити правопис складних прикметників. З виділеними словами скласти речення.

Лісозахисний, цілодобовий, засухостійкий, вічнозелений, малокультурний, малоцікавий, північно-західний, робітничо-селянський, соціально-економічний, соціально небезпечний, суспільно-політичний, суспільно корисний, темно-червоний, історично важливий, історико-літературний, діалектико-матеріалістичний, механіко-машинобудівний, хіміко-біологічний, фізико-технічний, високоповажний, глибоко шановний, нижчевикладений, вузькопрактичний, легкорозчинний, електромоторний.

5.2. Записати подані прикметники й іменники, поставити, де потрібно, пропущені букви та знаки, пояснити особливості правопису.

А) Багато/стовбурний, суспільно/небе…печний, військово/зобов…язаний, м…ясо/рослин..ий, грануло/метричний, експрес…/лабораторний, густо/зелений, густо/посаджений, мото/стрілецький, авіа/десантний, нормативно/правовий, шеф/кухар, фото/репортерський, віце/чемпіон, південно/американський, газо/постачальний, Верхньо/волз…кий (від Волга), екстра/активний, контр/адмірал, куле/подібний.

Б) Нагірно/карабас…кий, всесвітн…о/відомий, науково/технічний,

вище/зазначений, євро…/азійс…кий, тяжко/хворий, чотир…ох/актний, груш…/подібний, нафто/та/газо/розвідувальний, ниж…е/підписаний, кредито/спроможний, золото/видобувний, східно/європейський, віце/прем…єрський, девяти/тон…ий, нуль/прилад, тепло/і/газо/постачальний, ваку…м/ап…арат, радіо/механічний.

В) Чес…ко/російсько/український, клас…ико/романтичний, внутрішньо/ринковий, сімдесяти/п'яти/річний, кислувато/солодкий, соціал/демократичний, червоно/блакитно/зелений, сірчано/кислотний, державно/монополістичний, зимо/стійкий, вогне/тривкий, обер/прокурор, шеф/редактор, ліжко/диван, тон…о/кілометр, двадцят…/двох/зубий, моно/кристалічний, три/відсотковий, багато/кольоровий, хіміко/технічний.

5.3. Від поданих словосполучень утворити складні слова та пояснити правопис.

Національний банк, здатний до праці, гірничий промисел, різні боки, знати край, кілька разів, подібний до лавини, трусити землю, чотири елементи, білий сніг, вимірювати електрику, військова стратегія, швидко плинути, висока якість, три секції, Близький Схід, закріплювати пісок, лікуватися водою, Міністерство юстиції, збирати сміття, південний захід, стругати фанеру, обробляти дерево, розвідувати нафту, рідко заселити, переробляти нафту, рідкі землі, рідко заселити, гірський ліс, високі гори, хімія і технологія.

5.4. Записати подані словосполучення разом, окремо, через дефіс і пояснити правопис.

А) Пів/кілометра, пів/Єрусалима, напів/офіційний, полу/мисок, пів/віковий, на/пів/заповнений, пів/на/сьому, пів/степу, напів/автомат, пів/аркуша, пів/підвал, пів/Юрмали, пів/сторіччя, пів/юпки, пів/Яготина, спів/дружність, напів/фабрикат, полу/станок, пів/центр, пів/дюжини, полу/кіпок, пів/на/одинадцяту, спів/редактор, пів/кільце, полу/день, полу/ниці, пів/літра, спів/автор, полу/мисок, власне/український, національно/визвольний.

Б) Гірничо/рудний, випукло/вігнутий, хімік/еколог, гідро/крекінг, крекінг/процес, кредитно/фінансовий, машино/будівний, дизель/генератор, яскраво/червоний, поперечно/звужений, полі/вініл/хлорид, зворотно/поступальний, загально/доступний, загально/освітній, довідково/інформаційний, історико/юридичний, коротко/часний, східно/український, багато/барвний, багато/мільйонний, винно/кислий.

В) Кисло/молочний, водо/очисний, бюджетно/фінансовий, академ/відпустка, авіа/зв'язок, авто/портрет, авто/стоп, анти/семіт, вагон/ресторан, боли/голов, виставка/продаж, віце/президент, газо/зварник, гамма/проміння, генерал/лейтенант, термо/гідро/динаміка, гори/цвіт, госп/розрахунок, десяти/гранник, екс/чемпіон, мікро/схема, місце/знаходження, інженер/технолог, стерео/кінозал, супер/маркет, єдино/владдя, магазин/салон, вакуум/метр, військово/морський.

5.5. *Утворити складні прикметники і записати їх разом з іменниками*

(складні прикметники ставте перед іменниками).

1) Машина, що очищує бавовну; 2) трубка, що проводить пару; 3) папір, чутливий до світла; 4) завод, де будують кораблі; 5) фабрика, на якій прядуть шовк; 6) культура Давньої Русі; 7) вітер з північного заходу; 8) робітники фабрик та заводів; 9) словник російський і французький; 10) література про сільське господарство; 11) завод, де ремонтують вагони.

VI. ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ

6.1. Напишіть з великої чи з малої літери подані слова й словосполучення:

А) (в)інницька область, (с)получені (ш)тати (а)мерики, (о)стрів (с)вятої (є)лени, (о)б'єднані (а)рабські (е)мірати, (л)івобережна (у)країна, (б)лизький (с)хід, (х)олодна (г)ора, (п)івнічний (п)олюс, (б)ермудські (о)строви, (с)півдружність (б)агамських (о)стровів, (к)риворіжжя, народи (з)ахідної (є)вропи, (п)івденний (б)ерег (к)риму, (б)отанічний (с)ад АН України, (у)нівермаг (у)країна, (д)онбас.

Б) (м)агдебурзьке (п)раво, (б)урсацький (у)звіз, (в)елика (м)агелланова (х)мара, (я)сна (п)оляна, (т)унгуський (м)етеорит, (к)арські (в)орота, (к)райня (п)івніч, (м)иколаївські (ч)аси, (п)очесний (з)нак (п)резидента (у)країни, (д)руга (с)вітова (в)ійна, (п)риморський (к)рай, (н)ародний (а)ртист (у)країни, (к)рим, (з)емля, (м)ісяць, (з)ахідне (п)олісся, (з)ахідний (в)ітер.

В) (з)бройні (с)или (у)країни, (н)аціональне (а)гентство (м)орських (д)осліджень та (т)ехнологій, (а)кт (п)роголошення (н)езалежності (у)країни, (р)адянська (в)лада, (б)удинок (у)чених (н)аціональної (а)кадемії (н)аук (у)країни, (м)арсове (п)оле, (б)ожа (м)ати, (в)еликий (п)іст, (х)арківська (а)строномічна (о)бсерваторія, (м)ихайло (с)тарицький, (о)лена (п)чілка, (л)ьвівський (д)ержавний (у)ніверситет ім. І.Я.Франка.

Г) (у)сесвітня (с)лужба (п)огоди, (м)іжнародний (в)алютний (ф)онд, (з)елені (с)вята, (е)поха (п)росвітництва, (к)иєво-(п)ечерський (з)аповідник, (в)исокі (д)оговірні (с)торони, (к)айнозойська (е)ра, (г)ола (п)ристань, (д)ень (у)чителя, (о)деська (а)втострада, (к)арпати, (а)сканія (н)ова, (к)иївські вулиці, (а)ндріївська (ц)ерква, (с)офійський (с)обор, (н)аукова бібліотека, (ц)ентральна (н)аукова бібліотека АН Украни ім. В. І. Вернадського.

6.2. Переписати, виправляючи, де є помилки.

А) Олександр-невський, Голова верховної ради України, президент Сполученних штатів Америки, країни заходу, Майдан незалежності, Чумацький шлях, проспект дружби народів, краснодарський Край, поділля, Київщина, Дніпропетровська область, Організація об'єднаних націй, Новий рік, День студента, будинок учителя, Київський будинок мод, Печерська Лавра, нобелівська премія, мединститут, Медаль за бойові заслуги, балканські країни, Рада Безпеки, Крим.

Б) Народна партія України, студентська Рада факультету неорганічної хімії, баседова хвороба, Генеральний прокурор України, персидський шейх,

Покупець-Продавець, фабрика Киянка, Автономна Республіка башкирстан, Доктор наук, народний артист, Президент компанії, генерал-майор, ректор Київського університету, Міністр освіти України, Лауреат державної премії імені Тараса Шевченка, видавництво Каменяр, Різдво.

В) Східна Європа, Правобережна Україна, фабрика „веселка", Замовник-Виконавець, Ректор Українського державного хіміко-технологічного університету, товариство з обмеженою відповідальністю, Відкрите акціонерне товариство, Закон України „Про працю", День Хіміка, День народження, сесія Дніпропетровської міськради, Генеральний директор концерну „Стирол", за Законом України, мале приватне підприємство, Районна податкова інспекція, кафедра аналітичної хімії, відділ Маркетингу.

6.3.Розкрити дужки, вживаючи, де потрібно, велику літеру і лапки.

/є/вропейське /е/кономічне /с/півтовариство, /з/акон України /п/ро пенсійне забезпечення, /к/онцерн /с/тирол, /в/идавництво /с/іч, /к/иївський /н/аціональний /у/ніверситет, /н/аціональна /а/кадемія /н/аук України, /д/ень /н/езалежності, /ф/ірма /д/обриня, /м/іжнародне /а/гентство /п/о /а/томній /е/нергії, /в/ерховна /р/ада України, /м/іністерство /о/світи і /н/ауки України, /н/овий /р/ік, /в/еликдень, /в/идавництво /л/ибідь.

VII. ВЖИВАННЯ СКОРОЧЕНЬ У ТЕКСТАХ

7.1. Утворити скорочення слів, дотримуючись традиційних моделей творення.

Професійно-технічне училище, санітарно-епідеміологічне відділення, електронно-обчислювальна машина, міський електричний транспорт, Міністерство транспорту України, окружний комітет, Організація українських націоналістів, Українська республіканська партія, управління побутового обслуговування населення, навчально-виробниче підприємство, начальник господарського управління, автоматизована інформаційна система, інститут науково-технічної інформації, універсальний магазин.

7.2. Вибрати із сучасної преси десять абревіатур різного способу творення і десять графічних скорочень різного способу творення.

7.3. Розшифруйте подані іменники. Визначте тип скорочення, поясніть написання.

ЄОМ, Мінважбуд, КамАЗ, генштаб, рагс, інформбюро, меддопомога, колгосп, райком, есмінець, біоніка, ПТУ, медсанбат, Донбас, ощадкаса, ООН, ЗАЗ, ощадбанк, наросвіта, сількор, ЛАЗ, НДІ, робкор, завуч, держміськтехнагляд, КВК, США, КНР, завгосп, райвійськкомат, соцзабез.

7.4. Перекласти українською мовою назви підприємств та організації. Пояснити, від яких слів вони утворені.

Укрглавкабель, Укрглавводопроект, Укрглавмаш, Укрглавмедтехника,

Укрглавприбор, Укрглавэнерго, Художпроект, Киевэнерго, Горобщепит, Укрювелирторг, Ремтехмонтаж, Днепргорстрой, Днепрлифт, Киевметрострой, Проминвестбанк, Минпром, Академкнига.

7.5. Зробити графічні скорочення таких слів і словосполучень.

А) Інститут, факультет, тобто, таким чином, старший, гривня, район, будинок, порівняй, бібліографічний, газетний, заступник, кандидат фізико-математичних наук, поштова скринька, наприклад, характерний, національний, український, головний, томи, аспірант.

Б) Розрахунковий рахунок, тонна, пункт, пункти, сторінка, таблиця, провулок, бульвар, селище міського типу, півострів, видавництво, копійка, малюнок, таблиця, видання, виконувач обов'язків, помічник, заступник, інженер, замісник, військова частина, завод, асистент.

7.6. В якому рядку допущено помилки.

А) Професійно-технічне училище – профтехучилище, міський електричний транспорт – міськелектротранспорт, окружний комітет – окружком.

Б) Організація українських націоналістів – ОУН, довідково-інформаційний фонд – ДІФ, Журнал загальної хімії – ЖЗХ.

В) Засоби масової інформації – ЗМІ, ізоляційно-пропускний пункт – ІПП, коефіцієнт підсилення – КП.

Г) Авторське свідоцтво – а. с., факультет – фак., бібліотека – б-ка, область – обл., озеро – оз.

Д) асистент – асист., секунда – с, та інше – та ін., замісник – зам., військова частина – в/ч.

7.7. Скоротити подані назви, опрацювавши відповідний розділ лекційного матеріалу (повні назви писати обов'язково).

А) Таблиця, мікрометр, джоуль, ньютон, кельвін, абонентська скринька, і так далі, вулиця, квартира, доцент, студент, видавництво, факультет, кандидат технічних наук, завод, та інше, місто, район, рік, роки, річка, сторінка, секунда, станція, рисунок.

Б) Міліметр, мегапаскаль, інститут, область, у тому числі, тисяча, мільйон, товариство, століття, хвилина, гектар, година, пан, студент, частина, том, тонна, хімічний, доцент, професор, доктор, гривня, грам, видання, викладач, аркуш, проспект, селище міського типу.

7.8 Утворити абревіатури або складноскорочені слова від поданих назв, користуючись, де потрібно, великою літерою. Зразок: головний бухгалтер – головбух, недоторканий запас – НЗ.

Автоматизована телефонна станція, коефіцієнт корисної дії, станція технічного обслуговування, Національна академія наук України, військовий комісаріат, юний натураліст, терористичний акт, дипломатичне представництво, Служба безпеки України, Міжнародний валютний фонд, іноземний турист, культурно-діловий центр, Центральна виборча комісія,

Південний машинобудівний завод, Організація Об'єднаних Націй, технічний огляд, фізична культура.

VIII. ПРАВОПИС І ВІДМІНЮВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ЛЮДЕЙ

8.1. *Подані чоловічі прізвища відповідно до типу відмінювання записати у вигляді колонок: 1 – іменникові, 2 – прикметникові, 3 – ті, що не відмінюються.*

А) Оверченко, Шуть, Йонін, Бураго, Мисливець, Нешумаєв, Корж, Кіреєв, Зеров, Загребельний, Баришев, Котляревський, Жіоно, Гаркуша, Ганжа, Полежаєв, Піккіо, Олійник, Квітницький, Родзянко, Колісник, Ковальчук, Каніболоцький, Наливайко, Іпсиланті, Мороз, Зайцев, Петров, Шевченко, Джигарханян, Абашидзе, Симоненко, Рудзь, Козачковський, Стефаник, Кисіль, Костенко, Вєтров, Малишко, Донською.

Б) Яшин, Богорський, Фірсов, Турган, Лянцкоронський, Голобородько, Алексашин, Гашек, Хміловський, Каразін, Баранник, Бородін, Комашко, Лях, Чиковані, Непряхін, Євсєєв, Безпалько, Неподкупний, Енгельгардт, Левада, Озерний, Благово, Гукасян, Білокінь, Тассо, Білоцерківський, Шеллі, Молод, Недашківський, Розсоха, Бєлих, Чорнуха, Грамші, Гронський, Волчук, Дмитренко, Міщерський, Сизько, Вашингтон, Ходилко, Аїтов, Убийбатько.

В) Забіла, Добровольський, Коляда, Виноградов, Гонта, Ярошкевич, Ломеха, Смішко, Мокрицький, Рязанцев, Микитась, Савчук, Висоцький, Сердюк, Харлан, Філінський, Битий, Веселовський, Лизун, Шафарик, Хлистун, Хоменко, Нордау, Гапонов, Фіхте, Васейко, Семенов, Печерський, Федоров, Тичина, Линник, Сосюра, Піддубний, Бру́но, Сарницький, Лейфура, Голота, Кудреватих, Гусиковський, Дубинка, Скрипка, Артемов.

Г) Марущак, Куравльов, Ертель, Колодій, Малик, Гайовий, Швидкий, Кайдаш, Писаний, Мальований, Некрасов, Аріосто, Гуржій, Зачепа, Зеров, Загребельний, Котляревський, Гнєдих, Кінгслі, Гаркуша, Лєтов, Ганжа, Шапка, Матвєєв, Живаго, Розен, Панаєв, Добровольський, Нечеса, Гаркавий, Больших, Потоцький, Сирота, Долинський, Гмиря, Шаблевський, Юнге, Білецький, Олімський, Яворницький, Шумигай, Сокур, Красицький.

Д) Борисовець, Придорожній, Рудич, Арманд, Тимчишин, Шкурко, Довгань, Ковалик, Мальований, Гладиш, Баратинський, Кюхельбекер, Тріщ, Беззубий, Адорно, Мельник, Курочкін, Сирота, Гризозуб, Малинка, Семирозум, Зелінський, Хижняк, Стрижикурка, Віленський, Савіних, Глушко, Гришин, Яровий, Свириденко, Залюбовський, Лопухін, Воронко, Воробйов, Хоржевський, Чирва, Лаптєв, Думбадзе, Єнацький, Ельгардт.

8.2. *Подані жіночі прізвища відповідно до типу відмінювання записати у вигляді колонок: 1 – іменникові, 2 – прикметникові, 3 – ті, що не відмінюються.*

А) Калинич, Масич, Кравченко, Катаказі, Солдатова, Грибанова, Дика, Антоневич, Ходилко, Ліпченко, Теліга, Кобилянська, Штірмер, Кияниця, Гамалія, Ковальова, Дєєва, Міцкевич, Шитикова, Гаркуша, Заволока, Нечеса, Зборовська, Ільницька, Агеєва, Голуб, Баландьє, Лазаревська, Береговець, Єфимова, Бобрикіна, Круневич, Катуніна.

Б) Заплюйсвічка, Долгорукова, Гребенюк, Дудка, Зеленська, Кібка, Коптєва, Коркіна, Найда, Жемчужникова, Діброва, Кудря, Зачепа, Фірдуосі, П'ятковська, Заворотня, Джалі, Іванова, Петрова, Маларме, Житецька, Сидорова, Артемова, Зайцева, Лобановська, Гайова, Майна, Гощинська, Гамсахурдіа, Крижанич, Лелевель, Зуєва.

В) Іванюха, Малюга, Підопригора, Стенлі, Білозерська, Зарва, Табачникова, Чайковська, Дереза, Єрмолова, Мей, Ширяєва, Пестель, Самойленко, Шелгунова, Дзюба, Залеська, Андрієнко, Савицька, Йовенко, Аріосто, Забушко, Надтока, Дубинка, Кібка, Голубінка, Штакенштейнер, Вересень, Вольтер, Хрущова, Бізе.

Г) Калиновська, Сулима, Безпалько, Оуен, Долгорукова, Парчевська, Заверталюк, Стрижикурка, Сирота, Паламарчук, Леваневська, Бізе, Масич, Фен, Рева, Хурда, Береза, Сааді, Біла, Головня, Ярина́, Гречка, Скрипка, Бодянська, Малинка, Полонська, Теліга, Кияниця, Піунова, Гамалія, Бондар, Гнилосирова, Караджич, Лізетті.

Д) Гаркуша, Головинська, Крижанич, Заволока, Сераковська, Нечеса, Волконська, Демчук, Усінко, Матвієнко, Мазур, Білозерська, Гредер, Падалко, Радде, Уланова, Сочава, Козловська, Нізамі, Скрипник, Юшневська, Мархлевська, Моргун, Коваленко, Голота, Лопухіна, Скрипка, Салтикова-Щедріна, Ягич, Міклошич.

8.3. *Від поданих імен утворити чоловічі та жіночі імена по батькові. Наприклад: Андрій – Андрійович, Андріївна.*

А) Олексій, Макар, Вадим, Святослав, Андрій, Віталій, Петро, Адам, Хома, Кузьма, Савелій, Андріян, Мирон, Роман, Борис, Тарас, Антип, Йосип, Фрідріх, Аркадій, Генріх, Родіон, Федір, Мирослав.

Б) Олег, Кіндрат, Захар, Арсен, Людвіг, Демид, Тимофій, Михайло, Архип, Ернест, Федір, Потап, Леонід, Ігор, Валерій, Богдан, Семен, Мечислав, Євген, Антон, Максим, Остап, Ростислав.

В) Данило, Яким, Фелікс, Валентин, Гаврило, Казимир, Володимир, Павло, Василь, Тарас, Марат, Трохим, Дмитро, Сава, Кім, Віктор, Георгій, Юрій, Любомир, Яків, Карпо, Гнат, Артем, Марко.

Г) Іполит, Станіслав, Тимур, Всеволод, Юхим, Олександр, Геннадій, Володимир, Панас, Іван, Корній, Степан, Сергій, Віталій, Едуард, Григорій, Мартин, Костянтин, Пилип, Гаврило, Данило.

Д) Михайло, Олександр, Кирило, Давид, Андрій, Марко, Лука, Денис, Клим, Ілля, Микита, Валерій, Руслан, Сергій, Богдан, Антон, Семен, Роман, Леонтій, Ярослав, Микола, Григорій, Юлій.

8.4. *Виправити помилки в іменах по батькові.*

А) Сергієвна, Генадійович, Григорійович, Тимур'ївна, Яковна, Марковна, Васильйович, Давидовна, Семеновна, Титовна, Юрьївна, Миколаєвна Романовіч, Дмитріївна, Савеліч, Артьомович, Григоріївна, Лаврентівна, Інокентівна, Ігоровіч; Валерович, Кузмінічна, Ільївна, Левовна, Дмитровна.

Б) Тимофєєвна, Гордіївна, Микитовна, Олексієвич, Всеволодовна,

Ігнатієвна, Костьович, Георгійовна, Тихоновіч, Вячеславовна, Кімич, Ігоревич, Тадейовна, Станіславич, Аркад'євич, Степанич, Анатолієвич, Яковна, Сидоровіч, Терентієвич, Інокентієвич, Андрієвна, Григоріївна, Ільївна, Васильївна, Тихоновіч; Кузьмовіч.

В) Вячеславовна, Мефодович, Ігорович, Тадейовна, Луковна; Гордієвич, В'ячеславовіч, Левович, Олексієвич, Леонтьївна, Ігнатієвна, Георгійовна; Валерйович, Вітальївна, Григорійович, Ігнатієвич, Леонідовна, Дмитровна, Миколівна, Костантинович, Лаврентієвич, Леонтієвич, Антоновна, Валерівна, Русланович, Євгеновна.

Д) Матвейович, Ігоровна, Віталівна, Станіславовна, Васильйович, Романовіч, Дмитріївна, Гордівна, Яковна; Євгеновіч, Корнієвич, Аркадьєвич, Григорійович, Миколавна, Яковна, Сергієвич, Антоновіч, Андрєєвна, Олександровна, Дмитровна, Юровна, Луковна; Терентієвич, Інокентович, Григоріївна, Іллєвна, Федорич, Василіч.

8.5. *Виправити помилки у написанні прізвищ*

А) Семікіз, Григорьєв, Данілов, Бондарь, Рудік, Куклачьов, Травкин, Воинов; Заікін, В'яземский, Малеев, Гиріч, Ходарєв; Аракчєєв, Таіров, Подьячєв, Николаєв, Щітов, Воробьйов, Вєсєловський.

Б) Рудіч, Кліменко, Швец, Грігор'єв, Царьков, Алексеєв, Щипачьов, Прівалов, Лукьянов, Ніколаев, Заікін, Вяземский, Малеєв, Гірич, Ходарєв, Зуев, Крижаніч, Терпігорев, Тітов.

В) Царьков, Травкин, Воінов, Пєрєвалов, Подьячев, Ніколаев, Щітов; Заикин, Вяземьський, Малеєв, Гірич, Ходарев, Голубь, Висоцкий, Міхальчук, Віноградов, Бондарь, Кравчєнко.

Г) Воронецкий, Алексеєв, Щіпачов, Травкин, Воінов; Аракчєєв, Таиров, Под'ячєв, Ніколаев, Щітов; Заїкін, В'яземский, Малеєв, Гірич, Ходарєв, Табачніков, Нєподкупний, Каразин, Гощінский.

Д) Пантелеєв, Лазаревский, Ермолов, Шевирйов, Шіряєв, Шафарік, Основяненко, Хохлачьов, Данілов, Хрущьов, Чіжов, Репін, Ветров, Зайцєв, Нєкрасов, Куліковський.

8.6.*Передати українською графікою прізвища.*

А) Ивлев, Молодейшева, Балакирев, Болдырев, Глебов, Малышев, Кривошеев, Семилетов, Потеев, Шпарёв, Москалёв, Брагин, Сибиркин, Шуригин, Шатохин, Кашицын, Заика, Веселовский, Лермонтов, Есенин, Чижов, Гурьин, Третьяков, Лисицын, Лиходеев, Плещеев, Лобачев, Щипачев, Брицын, Засулич, Сидоров,Васильев, Гурьин, Епифанов, Нехорошев, Рудич.

Б) Арефьев, Головлев, Жилин, Никитин, Николаев, Пьянов, Алябьев, Мартьянов, Юрьев, Соловьев, Ориховский, Черных, Ильин, Воинов, Таиров, Захарьин, Чичиков, Багиров, Пушкин, Гаршин, Шаховской, Ермолов, Чайковский, Погодин, Васильчиков, Донской, Ширяев, Бестужев-Рюмин, Парчевский, Мацеев, Тимирязев, Тихомиров, Марцинкевич, Астафьев, Раич.

В) Лебедев, Королев, Елизаров, Дорожин, Рощин, Фадеев, Семенов, Артемов, Покрышкин, Синицын, Лихачев, Мясоедов, Яковлев, Смирнов,

Смехов, Менделеев, Ветров, Герасимов, Алексеенко Мельников, Виноградов, Хохлачев, Масич, Антонович, Зайкевич, Толстой, Полевой, Седой, Антонович, Крамской, Пергачёв, Шитик, Артёмов, Живков, Пугачёв, Стоич.

Г) Караджич, Лелевель, Калиновский, Жемчужников, Ефимов, Бобрыкин, Круневич, Шафарик, Каразин, Пантелеев, Лопухин, Шевирёв, Панаев, Терпигорев, Курочкин, Шелгунов, Андриевский, Некрасов, Данилов. Хрущов, Чижов, Репин, Титов, Крижанич, Воинов, Смишко, Мокрицкий, Рязанцев, Микитась, Столетов, Кожицкий, Миклошич, Сергеев, Едличка.

Д) Совгирь, Вельяминов, Рильский, Вяземский, Хомяков, Румянцев, Смаль-Стоцкий, Янгель, Голубь, Михальчук, Основяненко, Царьков, Лелевель, Журавель, Вересень, Подьячев, Арефьев, Савельев, Евгеньев, Дернов, Благоев, Литвинов, Лукьянов, Давыдов, Лучанинов, Георгиев, Тёркин, Шимчак, Слепцов, Муромцев, Звягинцев, Светлов, Белов, Куницын.

8.7. *Перекласти та провідміняти подані словосполучення. Пояснити правопис прізвищ та особливості відмінювання.*

А) Докладчик Скобельцина Лидия Максимовна
Юрист Новиченко Иван Тарасович
Госпожа Курочкина Инна Петровна
Дорогая Журавель Людмила Евгеньевна
Власне прізвище, ім’я, по батькові.

Б) Декан Бобрыкин Петр Савельевич
куратор Могила Григорий Денисович
преподаватель Ерохина Екатерина Александровна
лаборант Плещеева Ирина Владимировна
Власне прізвище, ім’я, по батькові.

В) Бухгалтер Добродед Евгений Егорович
кассир Осипова Всеволод Сергеевич
учетчик Вишняк Татьяна Васильевна
заведующий Ступак Игорь Ильич
Власне прізвище, ім’я, по батькові.

Г) Инженер Кошка Наталия Андреевна
администратор Астафьева Илона Изотовна
оператор Суздальцев Богдан Валентинович
менеджер Светлова Юлия Артёмовна
Власне прізвище, ім’я, по батькові.
Д) Эколог Тихомирова Мария Алексеевна
ревизор Никитин Борис Семенович
провизор Калач Арина Владиславовна
директор Пилипенко Ангелина Станиславовна
Власне прізвище, ім’я, по батькові.

IX. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ

9.1. *Перекласти українською мовою слова, визначивши їх рід в обох мовах.*

Боль, дробь, корь, путь, рукопись, насыпь, кризис, степень, президиум, филиал, кружка, Сибирь, ярмарка, продажа, давление, сопротивление, напряжение, совет.

9.2. Подані іменники поставити у форму родового відмінка однини.

А) Реактор, ринок, бюджет, газ, ключ, резервуар, колектив, комітет, барометр, перископ, прилад, барвник, отвір, клапан, режим, процес, вагон, відділ, завод, університет, маркетолог, інспектор, інженер, диск, замок, каталізатор, персонал, професор, Київ, Херсон, Кривий Ріг, Дніпро, Іртиш, Лондон, Орел, Воронеж, Дон, Урал, Китай.

Б) Персонал, вихід, атом, провід, прилад, прес, інспектор, менеджер, каталізатор, індикатор, вхід, радіус, процес, кисень, пісок, виконавець, клієнт, Дністер, вектор, імпорт, Крим, Київ, Лондон, Дніпро, струм, показник, кристал, нуль-прилад, фільтр, сплав.

В) Амперметр, кронштейн, утримувач, затискач, диск, простір, дублікат, розчин, стрижень, пристрій, світлорозподіл, маслонасос, водень, каучук, аналіз, варіатор, периметр, грейдер, корпус, іон, потенціал, вакуум, контакт, інтервал, Урал, Донецьк, Житомир.

9.3.Замінити у словосполученнях прикметники на іменники у формі родового відмінка, обравши правильне закінчення. Зразок: народна мудрість – мудрість народу.

Банківський рахунок, вокзальна каса, мельхіоровий браслет, факультетський коридор, гранітний постамент, магазинна вітрина, факультетські збори, заводські корпуси, київські вулиці, дніпровські береги, степові простори, лісовий масив, металева огорожа, оглядова вежа, бетонна стіна, ректорський фонд, режисерський задум, херсонські кавуни, кримські помідори, уральські самоцвіти, кавказькі краєвиди.

9.4.Повторивши вживання роду іменників у назвах осіб за професією, званням та посадою, відредагувати речення й обґрунтувати зроблені виправлення.

Засідання проводив заступник голови правління ЖБК В. П. Біляцька. Литовченко Віталіна Анатоліївна працює вихователькою у дитячому садку с. Дмухайлівка з окладом у 1000 грн. Висловлюю подяку моїй науковій керівниці за допомогу в науковій роботі. На засіданні виступив майстер цеху Ю. П. Комашко з пропозицією схвалити зразки художнього оформлення. Касирка Кібка М.В. взяла відпустку за власний рахунок з 2 по 17липня. Заяву треба писати на ім’я директриси. Наш староста – дуже активна студентка. Старший інженер з техніки безпеки Усінко О. С. підготував висновок про причини аварії. Контроль за виконанням наказу доручений заступниці

директора Т. В. Шовковій. Н. І. Забійчук переведено на посаду старшої наукової співробітниці відділу наукової інформації. Моя дружина працює інструкторкою-методистом у спортивній школі. Усі документи віднесіть вченій секретарці факультету.

9.5.Подані словосполучення поставити у форму давального відмінка, враховуючи використання паралельних форм.

А) Генеральний директор Свашенко Ігор Олександрович, ректор Ковальов Іван Тихонович, народний артист Лелека Петро Віталійович, президент Тронько Михайло Ігорович, доцент Гуслистий Микита Іванович, менеджер Сухойван Артем Васильович, інженер Лопухова Вікторія Юріївна.

Б) Адміністратор Бондар Наталія Григорівна, студентка Журавська Юлія Борисівна, Президент Філоненко Віктор Борисович, доцент Галушка Артем Маркович, ректор Таранець Кирило Петрович, головний технолог Вовк Ніна Петрівна, студентка Іванишина Аліна Максимівна, народна артистка Коврига Леся Сергіївна.

9.6.Утворити форму кличного відмінка від чоловічих та жіночих імен, визначити закінчення цього відмінка. Зразок: Степан – Степане.

Микита, Артем, Нестор, Кирило, Сергій, Юрій, Микола, Кузьма, Любомир, Ярослав, Михайло, Тимофій, Максим, Марат, Леонід, Ігор, Костянтин, Роберт, Інга, Зоя, Любов, Валентина, Юлія, Ольга, Алла, Інна, Марія, Галина, Поліна, Оксана, Олена, Світлана, Наталя, Леся, Неля.

9.7.Поставити подані словосполучення у форму кличного відмінка.

А) Вельмишановний пан посол, Ваша високість, добродій Тесленко, Леся Сергіївна, Любов Василівна, Олег Костянтинович, Сергій Романович, пан полковник, шановний колега, любий друг, дорога подруга, пан академік, пани партнери, Лариса Кузьмівна, Микола.

Б) Пан президент, Ваша величність, Ваша святість, вельмишановний пан, Інна Борисівна, Зоя Григорівна, Степан Маркович, Марат Назарович, пані Галина, товариш майор, пан полковник, Петро Миколайович, пан голова, шановна комісія, пани депутати, дорогий колега.

В) Неля Іванівна, Віктор Максимович, пани депутати, Ваша святість, Ваша достойність, шановний пан посол, пан полковник, дорогий колега, Юлія Петрівна, Микола Романович, Марія Василівна, Любов Іванівна, професор Стародуб, Ніна Тарасівна, декан, пан лікар, пан президент.

Г) Пан аудитор, Сергій Олександрович, Ваша Величність, майстер Пилипчик, слюсар Семен, лаборант Іванова, інженер Коваленко, товариш міліціонер, пан Федорчук, студентка Семенова, колега Валентин, товариш Шерех, Гордій Йосипович, прокурор Станкевич, Світлана Ігорівна.

X. СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

10.1. Вибрати правильний варіант керованих слів у словосполученнях, зв'язаних керуванням.

А) Ввести в склад чи до складу комісії, відповідно наказу чи до наказу, дійти згоди чи до згоди, справи йдуть на краще чи до кращого, це було на минулому тижні чи минулого тижня, вжити рішучі заходи чи рішучих заходів, хворий грипом чи на грип, вибачте мені чи мене, вважати можливим чи за можливе, оволодіти навиками чи навики водіння, опанувати мову чи мовою, постачати продукти чи продуктами.

Б) Забезпечувати сировину чи сировиною, брати до уваги чи на увагу, заслуговувати на увагу чи уваги, завдавати шкоду чи шкоди, радіти успіхам чи з успіхів, повідомляти директора чи директору, дякувати декану чи декана, завідувач поліклінікою чи поліклініки, командувач армії чи армією, вчитися математики чи математиці, всупереч прогнозам чи прогнозів, багатий овочами чи на овочі, потребувати допомогу чи допомоги.

В) Працювати по сумісництву чи за сумісництвом, взятися до роботи чи за роботу, завдяки зусиль чи зусиллям колективу, вжити заходів чи заходи, докладати зусилля чи зусиль, дійти до згоди чи згоди, зазнати втрат чи втрати, звертатися за допомогою чи по допомогу, призначити до розгляду чи на розгляд, глузувати з колеги чи над колегою, зраджувати принципи чи принципам.

10.2. Перекласти словосполучення з дієприкметниками.

А) Рассчитанная величина; способ, имеющий преимущества; взаимозаменяемые детали; надлежащая упаковка; ведущий специалист, выполняемая программа; токоограничивающий предохранитель, легковоспламеняющаяся жидкость, кипящая жидкость; технологически неделимая операция; сопутствующие товары; решаемая проблема; измеряемый параметр; устаревшее оборудование.

Б) Причитающаяся сумма; намеченные мероприятия; подозреваемое лицо; принятые меры; потерпевший от стихийного бедствия; выполняемые задания; неустаревшее оборудование; работники, не прошедшие медосмотр; неподготовленное выступление; зачитанный на собрании документ; не решенная ещё проблема; услуги, имеющие большой спрос; работник, подготовивший приказ; исследуемая проблема; соответствующая упаковка.

10.3. Визначити нормативну форму.

А) В певній мірі – певною мірою, на адресу – по адресі, по бажанню – на бажання, на вимогу – по вимозі, з вини – по вині, за відомостями – по відомостях, відповідно меті – відповідно до мети – відповідно за метою, по вказівці – за вказівкою, властивий для твору – властивий творові, на доказ – в доказ, по документу – за документом, за домовленістю – по домовленості, за дорученням – по дорученню, дякую вас – дякую вам, з участю – за участю.

Б) По курсу НБУ – за курсом НБУ, завідувач кафедрою – завідувач

кафедри, на захист – в захист, згідно наказу – згідно з наказом – згідно до наказу, за методом – по методу, по мірі – в міру, з міркувань – по міркуваннях, набувати досвіду – набувати досвід, по обов'язку – за обов'язком, оволодіти мовою – оволодіти мову, опанувати математику – опанувати математикою, позбутися звички – позбутися від звички, за призначенням – по призначенню, по програмі – за програмою, за теорією – по теорії.

10.4. Перекласти українською мовою словосполучення з прийменником ***по****.*

По курсу НБУ, по поручению, по профессии, по многим причинам, по случаю юбилея, по заказу, вызвать по делу, по всем направлениям, по приглашению правительства, инспектор по кадрам, по окончании срока полномочий, приказ по институту, по возвращении из отпуска, по небрежности, по болезни, комиссия по делам молодежи, лекция по микроэкономике, товарищ по университету, по согласию сторон, по праздничным дням, по многим причинам.

10.5. *Поставити розділові знаки.*

А) До основних обов'язків працівників належать

чесна і сумлінна праця дотримання дисципліни праці

постійне вдосконалення організації своєї праці й підвищення професійної кваліфікації

дотримання правил техніки безпеки охорони праці й протипожежної безпеки

утримання в чистоті й порядку свого робочого місця а також дотримання чистоти на території заводу

своєчасне та якісне виконання розпоряджень безпосереднього керівництва й адміністрації заводу.

Б) Подібність ситуацій які служать для ділового листування дає можливість вживати стандартні вислови у побудові першої фрази листа а також у виборі зворотів при аргументуванні у доборі заключних слів.

Проект постанови підготовлений установою чи відомством мусить містити дані про його автора.

Правила як і інструкції затверджуються керівником того структурного підрозділу в межах якого вони діють або наказом по установі чи підписом керівника на оригіналі документа.

В) Сторони звільняються від відповідальності за часткове або повне невиконання будь-якого з положень цього договору якщо це невиконання стало наслідком причин що перебувають поза сферою контролю невиконуючої сторони. До таких причин належать стихійне лихо екстремальні погодні умови пожежі війни страйки військові дії теракти громадське безладдя і таке інше але не обмежується ними. Про настання таких обставин сторони мають інформувати одна одну невідкладно а якщо ці обставини триватимуть більше ніж шість місяців то кожна із сторін матиме право на звільнення від

подальшого виконання зобов'язань і в такому разі жодна із сторін не матиме права на відшкодування іншою стороною можливих збитків.

Г) Згідно з чинним законодавством у випадках коли розпорядження генерального директора на думку головного бухгалтера суперечать законодавству та правилам одержання зберігання й витрачання коштів матеріальних та інших цінностей дія яких поширюється на товариство головний бухгалтер не виконуючи цього розпорядження в письмовій формі звертає увагу генерального директора на незаконність даного ним розпорядження.

Необґрунтованими є такі обмеження які не передбачені обов'язковими для товариства законодавчими та іншими актами але із законодавства України Статуту товариства випливає що товариство має право не зважати на них а діяти в інший прийнятливіший для товариства спосіб.

Д) Без відкриття поточних рахунків фізичним особам дозволяється переказувати на користь інших фізичних осіб по території України суму що не перевищує еквівалент 1000 доларів США за один операційний день. В останній місяць обслуговування мінімальний місячний обсяг послуг нараховується пропорційно до кількості днів впродовж яких абонент був підключений до мережі. У разі перевищення абонентом мінімального місячного обсягу послуг абонентові нараховується

мінімальний місячний обсяг послуг

сума спожитих послуг що перевищує мінімальний місячний обсяг послуг

Зателефонувавши за безкоштовним телефоном можна самостійно вибрати один з варіантів межі попередження.

10.6. Поставити розділові знаки у тексті, з'ясовуючи пропущені орфограми.

А) Комбінува...ня різних полімерів з метою отрима...ня систем що оптимально поєднують властивості індивідуальних компонентів є одним з перспективних шляхів створен...я полімерів з заданим комплексом властивостей.

Аналіз сумішей показав що практично всі можливі пари еластомерів є несумісними і представляють собою двофазні механічні структури. Суміші полімерів за схильністю до утворен...я міжфазних зв...язків поділяють на три групи.

Перша група – це суміші каучуків функціональні групи яких здатні до взаємодії що може забезпечити зшиван...я молекулярних ланцюгів та отриман...я вулканізату при відсутності вулканізуючих агентів. Перехідний шар таких сумішей характеризується підвищеною щільністю.

Друга група – це суміші каучуків близ...ких за хімічною природою в яких міжфазні зв...язки у перехідному шарі утворюються в процесі вулканізації полімерів. Через несумісність таких каучуків перехідний шар пухкий в ньому

спостерігається менш інтенсивна міжмолекулярна взаємодія ніж у фазі кожного з каучуків.

І нарешті третя група – це суміші каучуків які розрізняють за механізмом вулканізації. У пухкому перехідному шарі такої системи міжфазні зв...язки відсутні і як правило спів...улканізації компонентів суміші не відбувається.

Б) Засоби виявлення зв...язків на межі розподілу фаз розроблено поки що недостатньо. Вважається що на фізико/механічні властивості вулканізатів з суміші каучуків значно впливає ступінь вулканізації фаз який відображає вплив міжфазних зв...язків. Згідно з уявлен...ями про суміші полімерів як про колоїдну систему слід відзначити що механічні властивості д...сперсних систем типу „еластомер в еластомері” характеризується такими параметрами структури

об...ємною часткою дисперсної фази

механічними властивостями д...сперсної фази та д...сперсійного середовища (безперервної фази)

міцністю зв...язків на міжфазній поверхні розподілу д...сперсної фази та д...сперсного середовища

розміром частинок д...сперсної фази

формою частинок д...сперсної фази.

Вплив ступеня д...сперсування на властивості суміші не завжди призводить до підвищен...я рівня властивостей гум.

ДОДАТОК

Адрес – письмове вітання кого-небудь із видатною подією в його житті (вітальний адрес, вручити адрес), адреса – місце перебування (на мою адресу, помилитися адресою).

Вирішити – прийняти рішення, бути вирішальним (вирішили страйкувати, іноді хвилина вирішує все); розв’язати – реалізувати, знайти відповідь на поставлену умову (розв'язати проблему, питання, задачу).

Виручка – допомога (прийти на виручку, виручка в скрутну хвилину); виторг – гроші, одержані від продажу чого-небудь (рахувати виторг).

Відношення – причетність до чого-небудь; зв'язок із кимось, чимось; взаємозв'язок між предметами (процентне відношення); ставлення – характер поводження з ким-небудь, чим-небудь (ставлення до людей, ставлення до праці).

Вірно – надійно, щиро (любити вірно, вірно служити); правильно — відповідно до правил, істинно; безпомилково (правильно міркувати, правильно розв'язати задачу).

Дякуючи – висловлюючи вдячність (дякуючи за підтримку); завдяки – внаслідок, за сприяння (завдяки збігові обставин, завдяки наполегливості).

Заказувати – забороняти, не дозволяти, рішуче радити не робити чого-небудь (заказано рубати дерева, заказати полювання); замовляти – доручати кому-небудь виготовити, підготувати або доправити що-небудь (замовити костюм, замовити бенкет на 50 осіб).

Лю́бий – дорогий, близький серцю (любий друг); будь-який – байдуже який, який завгодно (будь-яка людина, будь-який предмет).

На протязі – у різкому струмені повітря (не стій на протязі); протягом – за час (протягом години, протягом року);

Не дивлячись – не бачачи (не дивлячись на дорогу, не дивлячись у вічі); незважаючи – всупереч несприятливим умовам (незважаючи на ранній час, незважаючи на труднощі).

Неділя – сьомий день тижня (неділя – день відпочинку); тиждень – сім днів (протягом тижня, сім п'ятниць на тиждень);

Об'єм – фізична величина, вимірювана в кубічних одиницях (об'єм конуса, об'єм і форма); обсяг – кількість, розмір (обсяг робіт, обсяг знань).

Обумовлювати – робити певні застереження в угоді, іншому документі (обумовити відповідальність за невиконання); зумовлювати – бути причиною, спричиняти (зумовити пожежу).

Підписка – письмове зобов'язання або підтвердження чогось (підписка про невиїзд); передплата – попередня плата за що-небудь (передплата на газети).

Попереджати – наперед повідомляти кого-небудь про щось (попереджати про небезпеку, попереджати про відповідальність); запобігати – не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане (запобігати злочинам).

Рахувати – визначати кількість, суму чого-небудь, називати числа в послідовному порядку (рахувати гроші, рахувати дні); вважати – мати думку, гадати (вважати за потрібне, вважати справедливим).

Розгрузити – зіпсувати ходьбою, їздою розмоклу від дощу дорогу або стежку (розгрузити болото); розвантажити – знімати вантаж із машини, звільняти кого-небудь від надмірного навантаження (розвантажити машину).

Складати – розміщувати що-небудь у певному порядку, в одному місці, збирати докупи що-небудь, монтувати (складати речі, складати відозву, складати велосипед); становити – являти собою, утворювати певну суму, кількість (становити більшість, становити виняток, становити певний відсоток).

Являтися – з’являтися, виринати, виникати, привиджуватися (являтися уві сні); бути – виступає в ролі зв'язки в складеному присудку, існувати (бути здоровим, трикутник є геометричною фігурою).